

Sechszehnter Jahresbericht

des

Königlichen Katholischen Gymnasiums zu Ostrowo,

womit zu der

am 13. und 14. August 1861. stattfindenden

öffentlichen Prüfung und Schlussfeierlichkeit

ergebenst einladet

Dr. Robert Enger,

Director.

SZESNASTE
SPRAWOZDANIE

KROLEWSKIEGO KATOLICKIEGO GIMNAZYUM W OSTROWIE,

którem na

POPIS PUBLICZNY UCZNIÓW,

mający się odbyć dnia 13. i 14. Sierpnia 1861. r.

najuprzejmiej zaprasza

Dr. Robert Enger,

Dyrektor.

Druck von Theodor Hoffmann in Ostrowo.

BIBLIOTHECA
VNIV. IAGELL.
CRACOVIENSIS

In Agamemnonis Aeschyleae exodo post Aegisthi orationem exultantis et de Agamemnonis caede gloriantis suo consilio perpetrata inde a v. 1580 haec oritur Aegistho cum Choro altercatio:

ΧΟΡΟΣ

Αἴγισθ', ὑβρίζειν ἐν κακοῖσιν οὐ σέβω. 1580
σὺ δ' ἄνδρα τόνδε φῂς ἑκὼν κατακτανεῖν,
μόνος δ' ἔποικτον τόνδε βουλεῦσαι φόνον·
οὔ φημ' ἀλύξειν ἐν δίκῃ τὸ σὸν κάρα
δημορριφεῖς, σάφ' ἴσθι, λευσίμους ἀράς. 1585

ΑΙΓΙΣΘΟΣ

σὺ ταῦτα φωνεῖς νερτέρᾳ προσήμενος
κώπῃ, κρατούντων τῶν ἐπὶ ζυγῷ δορός;
γνώσει γέρων ὢν ὡς διδάσκεσθαι βαρὺ
τῷ τηλικούτῳ σωφρονεῖν εἰρημένον.
δεσμὸς δὲ καὶ τὸ γῆρας αἵ τε νήστιδες 1590
δύαι διδάσκειν ἐξοχώταται φρενῶν
ἰατρομάντεις. οὐχ ὁρᾷς ὁρῶν τάδε;
πρὸς κέντρα μὴ λάκτιζε, μὴ παίσας μογῇς.

ΧΟΡΟΣ

γύναι, σὺ τοὺς ἥκοντας ἐκ μάχης νέον
οἰκουρὸς εὐνὴν ἀνδρὸς αἰσχύνουσ' ἅμα 1595
ἀνδρὶ στρατηγῷ τόνδ' ἐβούλευσας μόρον;

ΑΙΓΙΣΘΟΣ

καὶ ταῦτα τἄπη κλαυμάτων ἀρχηγενῆ.
'Ορφεῖ δὲ γλῶσσαν τὴν ἐναντίαν ἔχεις.
ὁ μὲν γὰρ ἦγε πάντ' ἀπὸ φθογγῆς χαρᾷ,
σὺ δ' ἐξορίνας νηπίοις ὑλάγμασιν 1600
ἄξει· κρατηθεὶς δ' ἡμερώτερος φανεῖ.

ΧΟΡΟΣ

ὡς δὴ σύ μοι τύραννος Ἀργείων ἔσει,
ὃς οὐκ, ἐπειδὴ τῷδ' ἐβούλευσας μόρον,
δρᾶσαι τόδ' ἔργον οὐκ ἔτλης αὐτοκτόνως.

ΑΙΓΙΣΘΟΣ

τὸ γὰρ δολῶσαι πρὸς γυναικὸς ἦν σαφῶς· 1605
ἐγὼ δ' ὕποπτος ἐχθρὸς ἢ παλαιγενής.
ἐκ τῶνδε τοῖδε χρημάτων πειράσομαι
ἄρχειν πολιτῶν· τὸν δὲ μὴ πειθάνορα
ζεύξω βαρείαις οὔτι μὴ σειραφόρον 1610
κριθῶντα πῶλον· ἀλλ' ὁ δυσφιλὴς σκότῳ
λιμὸς ξύνοικος μαλθακόν σφ' ἐπόψεται.

ΧΟΡΟΣ

τί δὴ τὸν ἄνδρα τόνδ' ἀπὸ ψυχῆς κακῆς
οὐκ αὐτὸς ἠνάριζες, ἀλλά νιν γυνὴ
χώρας μίασμα καὶ θεῶν ἐγχωρίων 1615
ἔκτειν'· Ὀρέστης ἆρά που βλέπει φάος,
ὅπως κατελθὼν δεῦρο πρευμενεῖ τύχῃ
ἀμφοῖν γένηται τοῖνδε παγκρατὴς φονεύς.

ΑΙΓΙΣΘΟΣ

ἀλλ' ἐπεὶ δοκεῖς τάδ' ἔρδειν καὶ λέγειν, γνώσει τάχα.

Vs. 1581 corrigendum esse *ἀπὼν κατακτανεῖν* alio loco monuimus. Chorus enim respicit Aegisthi verba vss. 1576 — 1577

καὶ τοῦδε τἀνδρὸς ἡψάμην θυραῖος ὤν,
πᾶσαν συνάψας μηχανὴν δυσβουλίας.

Hic quum *θυραῖος ὤν* verba non recte essem interpretatus, *καὶ τοῦδε τἀνδρός* in *κἀκ τοῦδε τἀνδρός* esse mutandum putabam, quod qui merito reiecit Schneidewinus, ipse tamen loci sententiam non est assecutus. Hoc enim dicit Aegisthus: „et hunc virum interemi, quamquam caedi non interfui, quum totum eius occidendi consilium ego excogitaverim." Hanc sententiam quum chorus repetat, *ἡψάμην θυραῖος ὤν* verbis substituit *ἀπὼν κατακτανεῖν*, alterius vero versus *πᾶσαν συνάψας μηχανὴν δυσβουλίας* sententiam satis accurate reddit hoc versu *μόνος δ' ἔποικτον τόνδε βουλεῦσαι φόνον*, quo quae in *πᾶσαν* inest notio, ea *μόνος* vocabulo recte effertur, ut *μόνος* sine causa sit in suspicionem vocatum a Ludovico Schmidt in Muetzelli Diariis schol. a. 1858. p. 544.

Sed etiam aliud vitium in hac Chori oratione inesse docet proximarum conformatio sententiarum, quae nullo sint vinculo coniunctae. Atque sententiarum nexus licet restitui possit σὺ δ' ἄνδρα τόνδε φῄς in εἰ δ' ἄνδρα τόνδε φῄς mutato, tamen non satis certam esse hanc emendandi rationem Godofredus Hermannus docuit, qui primus antithetica ratione hoc Chori et Aegisthi colloquium compositum esse perspexit, ut et quae Chorus, et quae Aegisthus loquitur versuum numeris exaequata sint in hunc modum:

Chor.	Aeg.	Chor.	Aeg.	Chor.	Aeg.	Chor.
VI	VIII	III	V	III	VIII	VI

Significaverat id Hermannus in Humboldti interpretatione post v. 1580 et post v. 1606 unius versus omissione indicata, quas lacunas Wellauerus quum aliis argumentis tuetur, tum responsionis quam sibi deprehendisse in hoc colloquio videatur ratione, quum Hermannus in editione quid ipse illa lacunae significatione voluisset recte esse a Wellauero intellectum moneat. Quod igitur Alfredus Ludwig in eius libri quem de Aeschylo emendando scripsit Viennae a. 1860 editi p. 24 iam alios ante Hermannum rem perspexisse narrat, quosnam ille alios dicat equidem ignoro: sin Wellauerum dicit, qui tandem is ante Hermannum rem perspexit, cui perspiciendae viam Hermannus monstravit? Non satis religiose Wellauerus se vidisse dicit quod Hermannum vidisse dicendum erat, idque leni sane castigatione animadvertit Hermannus: nunc vero post Hermanni editionem quis potest de hac re dubitare nisi qui caeco sit detrahendi studio abreptus? — Sed lacunam apud Humboldtum et Wellauerum post v. 1580 notatam in editione Hermannus ante v. 1584 indicandam fuisse censet, in hunc fere modum redintegrandam:

τοίγαρ στυγηθεὶς δυσθέοις τολμήμασιν
οὔ φημ' ἀλύξειν ἐν δίκῃ τὸ σὸν κάρα —

ut pro ἀλύξεις mutata constructione illatum sit οὔ φημ' ἀλύξειν τὸ σὸν κάρα, τοίγαρ vero interrogationem sequatur ut in Choeph. v. 882

φιλεῖς τὸν ἄνδρα; τοίγαρ ἐν ταὐτῷ τάφῳ
κείσει.

Mutatae constructionis incommodum removendum putat Kayserus στυγητόν pro στυγηθείς posito, Fridericus Thierschius vero in Disquisitionibus de analogiae Graecae capitibus minus cognitis Part. III p. 83 lacunae situm statuit in corruptela σὺ δ' ἄνδρα τόνδ' ἔφης, hoc fere modo explendae:

σὺ δ' εἶ δόλοισιν ἐνταθεὶς ἀτηρίοις
τὸν ἄνδρα τόνδε φῂς ἑκὼν κατακτανεῖν,
μόνος δ' ἔποικτον τόνδε βουλεῦσαι φόνον,
οὔ φημ' ἀλύξειν κ. τ. λ.

Ut hic, quamquam emendandi ratio incerta, vitium tamen manifestum est, sic altero loco, in Aegisthi oratione, quae antithetica versuum compositione evincitur lacuna, eadem orationis hiatu comprobatur. Nam etsi v. 1606 vitiosum illud ἐκ τῶνδε τοῦδε χρημάτων removeri potest facili quam Porsonus proposuit emendatione ἐκ τῶν δὲ τοῦδε χρημάτων, tamen recte Hermannus monet, nimis abruptam esse opum Agamemnonis mentionem, quibus sic demum recte se fretum dicere poterat Aegisthus, si eas nunc suas esse significasset. Itaque cohaesisse orationem hoc fere modo putat Hermannus:

ὥστ' ηὐλαβεῖτ' ἄν. νῦν δ' ἐγὼ κρατῶν δόμων
ἐκ τῶνδε τοῖδε χρημάτων πειράσομαι
ἄρχειν πολιτῶν.

Fridericus Thierschius vero, cui prorsus removenda haec Hermanni ratio videtur, tale quid proposuit:

καὶ νῦν κρατύνων σκῆπτρα καὶ θρόνους πατρός
ἐκ τῶνδε τοῦδε χρημάτων κ. τ. λ.

ut ἐκ τῶνδε non sit subinde, sed sceptri et throni auctoritate subnixum.

Eam Agamemnonis partem, in qua libri Medicei auctoritate destituti sola Florentini fide nitimur, librariorum non modo erroribus sed etiam temerariis mutationibus depravatam esse, quum ex aliis multis locis cognoscitur, tum satis memorabile hoc de quo disputamus colloquium praebet exemplum, Chori dico versus 1594 — 1596

γύναι, σὺ τοὺς ἥκοντας ἐκ μάχης νέον
οἰκουρὸς εὐνὴν ἀνδρὸς αἰσχύνουσ' ἅμα
ἀνδρὶ στρατηγῷ τόνδ' ἐβούλευσας μόρον;

De hoc loco hanc habemus G. Hermanni adnotationem: „Auratus quum coniecisset τοῦ γ' ἥκοντος, Stanleius τοῦδ' ἥκοντος scribi iussit, quod receperunt Schützius, Porsonus et ceteri praeter Wellauerum et Scholefieldium. Wellauerus τοὺς ἥκοντας ab οἰκουρός pendere voluit (quod fieri non potest), hoc sensu, domi exspectans eos qui ex pugna rediissent: nam chorum haec non Clytaemnestrae, sed Aegistho dicere, quem mulierem appellet: Clytaemnestram non esse in scena. Hoc postremum plane falsum est: mansit enim Clytaemnestra in scena, manetque usque ad finem fabulae: illud prius autem non minus errore caret. Nam si quis putet, γύναι quum dicit

chorus, Aegisthum appellari, necessario statuere debebit scribendum esse non αἰσχύνουσα (id enim non solum ambiguum, sed prorsus ineptum esset, verum αἰσχύνας, masculinum participium. Praeterea ob eandem ambiguitatem scribendum esset coniunctim γυνὴ σύ. Sic demum haec recte dicta essent.“ Hic quum pleraque recte sint disputata, mirum tamen est Hermannum in eum errorem incidere potuisse, ut haec non Aegistho, sed Clytaemnestrae dicere Chorum putaret. Nam quid tandem secutus ita rem instituerit poeta, ut Chorus cum Aegistho colloquens hoc colloquio interrupto repente ad Clytaemnestram se converteret nihil respondentem, quum praesertim quid Chorus de Clytaemnestrae facinore cogitaret, huic in eo quod modo cum illa habuit colloquio significasset? Neque ea ipsa quae dicit Chorus, recte Clytaemnestrae dicerentur, nam Aegisthus, non Clytaemnestra ἐβούλευσε μόρον, Clytaemnestra caedem perfecit, machinatus est Aegisthus, ut ipse gloriatur vss. 1576 — 1577

καὶ τοῦδε τἀνδρὸς ἡψάμην θυραῖος ὤν,
πᾶσαν συνάψας μηχανὴν δυσβουλίας,

Chorus saepius repetit, ut v. 1582

μόνος δ' ἔποικτον τόνδε βουλεῦσαι φόνον

v. 1603

ὃς οὐκ, ἐπειδὴ τῷδ' ἐβούλευσας μόρον

eodemque modo hic

ἀνδρί στρατηγῷ τόνδ' ἐβούλευσας μόρον.

Hoc igitur quum certum sit, Aegisthum hic a Choro compellari, sequitur, ut αἰσχύνουσ' in αἰσχύνας corrigendum sit, illud ambigi potest, utrum γύναι sit retinendum, an γυνὴ σύ, quod Hermanno necessarium videtur, corrigendum. Deinde librorum scripturam τοὺς ἥκοντας in τοῦδ' ἥκοντος mutari iussit Stanleius eamque emendationem plerisque probavit, quamquam perversam ita existere orationem non est quod pluribus demonstretur. Omnia huius loci incommoda tolluntur egregia Wieseleri emendatione, a Schneidewino recepta, μένων pro νέον restituentis, ut ita Chorus alloquatur Aegisthum:

γύναι, σὺ τοὺς ἥκοντας ἐκ μάχης μένων
οἰκουρὸς, εὐνὴν ἀνδρὸς αἰσχύνας ἅμα,
ἀνδρὶ στρατηγῷ τόνδ' ἐβούλευσας μόρον;

Iam recte opposita sunt ἥκοντας ἐκ μάχης et μένων οἰκουρός, recteque additum εὐνὴν ἀνδρὸς αἰσχύνας ἅμα. Ignaviam hominis exprobrat, mulieremque compellat, quod mulieris est οἰκούρημα, viro turpe, ut est apud Euripidem Heracl. v. 698

αἰσχρὸν γὰρ οἰκούρημα γίγνεται τόδε
τοὺς μὲν μάχεσθαι, τοὺς δὲ δειλίᾳ μένειν.

Patet igitur librarium deceptum γύναι appellatione temere ad Clytaemnestram relata participium αἰσχύνας in αἰσχύνουσ', μένων vero, cuius loco femininum genus substitui numeri vetabant, in νέον convertisse. Haec librarii mutatio sane temeraria est et nimis violenta, a qua fortasse immunis erat liber Mediceus, sed in Florentino, cuius auctoritate sola hic utimur, quum alia sunt vitia commissa, tum consimili ratione participii genus mutatum, ut v. 248 σιγώσῃ in σιγῶντι, v. 256 φρονοῦντος in φρονούσης. Hoc tenendum est praesertim hanc corruptissimam fabulae partem tractanti, ob eamque causam copiosius de hoc loco disputavimus, ut cognita librarii audacia maior proximae disputationi nostrae fides compararetur, in qua ad medicinam non satis lenem, si non urendis et secandis corruptis, attamen luxatis reponendis confugiendum videtur.

Postquam enim ad haec Chori probra Aegisthus novis minis respondit, cuius orationis extremi duo versus sunt:

σὺ δ' ἐξορίνας νηπίοις ὑλάγμασιν
ἄξει· κρατηθεὶς δ' ἡμερώτερος φανεῖ,

Chorus haec profert vss. 1602 — 1604

ὡς δὴ σύ μοι τύραννος Ἀργείων ἔσει,
ὃς οὐκ, ἐπειδὴ τῷδ' ἐβούλευσας μόρον,
δρᾶσαι τόδ' ἔργον οὐκ ἔτλης αὐτοκτόνως.

De particulis ὡς δή, quasi scilicet, ab aliis est dictum; deinde bis positum οὐκ defendi vix potest, recteque videtur Hartungius ὃς οὐδ' correxisse. Hoc igitur dicit: tu scilicet mihi rex Argivorum eris, qui ne id quidem agere ausus sis, ut quam huic parasses necem, eam ipse exsequerere. Quum Chorus Aegisthum neget Argivorum tyrannum fore, Aegisthus vero nihil de tyrannide dixerit, interpretes ad hoc artificium confugiunt, ut Chori responsum ad vocem κρατηθείς referri dicant, inde enim apparere, tyrannidem esse occupaturum Aegisthum. At κρατηθείς est in vincula coniectus, neque hic Aegisthus se tyrannidem affectare exponit, sed resistentes in vincula esse coniecturum minatur, quas minas si neglegere noluit, repellere non una ratione poterat Chorus, ita non poterat, ut cur ille esse Argivorum tyrannus non posset doceret. Rem apertam etiam clariorem reddet versio Germanica, quam Franzium secutus hic subicio:

Aegisthos.

Auch diese Worte werden bitt'rer Thränen Quell.
Du hast von Orpheus Zunge ganz das Widerspiel:
der führt mit seiner Stimme Zauber alles fort,
du aber, reizend durch dein thörichtes Gebell,
wirst abgeführt; die Kette macht dich zahmer bald!

Chor.

Du wirst ein schöner König mir von Argos sein,
der, als du Mord sannst diesem, nicht einmal die That
du auszuführen wagtest mit selbeigner Hand!

Argumentis non opus est, ipso sensu haec non esse apta inter se etiam indocti intellegent. Quare dubitari non potest quin alieno loco positum sit hoc Chori dictum, in eaque oratione, ad quam respondeat Chorus, tyrannidem se esse occupaturum perspicue et aperte dixerit Aegisthus.

Sed etiam magis admirabile est Chori responsum, quod ultimum in hoc colloquio positum est vss. 1613 sqq.

τί δὴ τὸν ἄνδρα τόνδ' ἀπὸ ψυχῆς κακῆς
οὐκ αὐτὸς ἠνάριζες, ἀλλά νιν γυνὴ
χώρας μίασμα καὶ θεῶν ἐγχωρίων
ἔκτεινε.

Nam postquam Chorus eo de quo modo disputavimus loco Aegistho crimini vertit, quod non ipse interfecerit Agamemnonem, eiusque rei rationem perspicue exposuit Aegisthus:

τὸ γὰρ δολῶσαι πρὸς γυναικὸς ἦν σαφῶς
ἐγὼ δ' ὕποπτος ἐχθρὸς ἦ παλαιγενής,

qui tandem iterum cur non ipse occiderit interrogatur? Hoc tam mihi videtur ineptum esse, ut rem monstrasse sufficiat. Tamen interpretes tacent, unus, quod sciam, Klausenus haec adnotat: „omnino non curat chorus excusationes Aegisthi, quasi dolus mulierem magis deceat et ipse suspectus fuerit: sed has ipsas pro signis ignaviae habet et exprobrationem repetit, certo expectans facilem fore Oresti redeunti victoriam.“ Quamvis illas Aegisthi excusationes pro ignaviae signis habeat, tamen qui responsum accepit, qualecunque id est, idem iterum interrogare, quasi nondum esset responsum, nullo pacto potest. Schneidewinus interpunctionem mutavit: τί δή; τὸν ἄνδρα — ἔκτεινε. At τί δή; dicere is non potest qui nihil novi affert, sed rem iam expositam denuo repetit, neque quorsum illa repetitio spectet intellegitur.

Denique in disputationem vocandus est primus qui hoc colloquium sequitur tetrameter:

ἀλλ' ἐπεὶ δοκεῖς τάδ' ἔρδειν καὶ λέγειν, γνώσει τάχα.

G. Hermannus „Scripsit, inquit, Aeschylus κοὐ λέγειν. At, inquit Aegisthus, quoniam factis, non dictis pugnaturus videris, statim cognosces —. Non eloquitur sententiam, gestu se gladium stringere velle significans.“ Recte Hermannus ἔρδειν κοὐ λέγειν correxit, eodemque modo quum aliis locis peccatum, tum huius fabulae v. 1004

οἱ δ' οὔποτ' ἐλπίσαντες ἤμησαν καλῶς,
ὠμοί τε δούλοις πάντα καὶ παρὰ στάθμην.

Hic παρὰ στάθμην explicant praeter amussim, i. e. praeter aequum, quod et per se incredibile est, παρὰ στάθμην dictum esse ut παρὰ τὸ πρέπον, neque usu comprobatur, veluti Theognis v. 543 dixit:

χρή με παρὰ στάθμην καὶ γνώμονα τήνδε δικάσσαι,
Κύρνε, δίκην, ἶσόν τ' ἀμφοτέροισι δόμεν.

Παρὰ στάθμην igitur contrarium eius significat quod hic requiritur, ut κοὐ παρα στάθμην corrigendum sit. — Illuc revertor. Recte Hermannum κοὐ λέγειν emendasse certum est, quod vero non eloqui sententiam Aegisthum statuit, probari nequit, quum interruptae orationi hic nullus locus sit. Deinde quid illud est „quoniam factis non dictis pugnaturus videris“? Nihil de factis dixerat Chorus, non se esse pugnaturum ostenderat, sed in Oreste omnem sibi esse spem repositam. Permira est Schneidewini explicatio: *„nun, da du den Vorsatz hast, das zu betreiben und nicht mit Worten zu kämpfen, so wirst du bald gewahr werden, dass auch ich zur That bereit bin,“* ut τάδ' ἔρδειν ad Orestis reditum referatur. At Chorus sperat rediturum Orestem, se ipsum vero non dixerat illius reditum factis non verbis esse paraturum. Nimirum hic quoque versus non suo loco positus est, ex cuius verbis ἔρδειν κοὐ λέγειν apparet, in ea ad quam hic respondet Aegisthus oratione de agendo verba fecisse Chorum.

Ex his quae disputavimus efficitur, versuum ordinem in hoc colloquio perturbatum esse. Versus 1602 — 1604 non suo loco positi sunt, praecedat enim necesse est Aegisthi oratio, qua tyrannidem se esse occupaturum ostendat. Versus 1613 — 1618 non suo loco positi sunt, sequatur enim necesse est, non praecedat Aegisthi oratio, qua cur non ipse Agamemnonem occiderit ostendat. Haec duo igitur Chori dicta ubi sedes suas mutare iusserimus, nihil erit non recte suoque loco positum. Iam enim et eam Chori orationem, qua cur Aegisthus non ipse occiderit Agamemno-

nem quaerit, Aegisthi responsum non praecedet sed ut par est sequetur, et illa Chori verba, quibus Aegisthi tyrannidem ridet, *ὡς δὴ σύ μοι τύραννος Ἀργείων ἔσει* ad praecedentis Aegisthi orationis verba *πειράσομαι ἄρχειν πολιτῶν* recte referentur, simulque illud hac transpositione assequemur, ut etiam tetrameter ille iustum obtineat locum, quippe cui iam versus 1602 — 1604 praecedant, ut Chori verbis *δρᾶσαι τόδ' ἔργον οὐκ ἔτλης* convenienter verba *τάδ' ἔρδειν κοὐ λέγειν* opponat Aegisthus. Hoc omnisque huius loci conformatio ut clarius appareat, totum hoc colloquium correctum infra exhibeo:

ΧΟΡΟΣ

Αἴγισθ', ὑβρίζειν ἐν κακοῖσιν οὐ σέβω. 1580
* * * *
σὺ δ' ἄνδρα τένδε φὴς ἄπων κατακτανεῖν,
μόνος δ' ἔποικτον τόνδε βουλεῦσαι φόνον,
οὔ φημ' ἀλύξειν ἐν δίκῃ τὸ σὸν κάρα
δημορριφεῖς, σάφ' ἴσθι, λευσίμους ἀράς. 1585

ΑΙΓΙΣΘΟΣ

σὺ ταῦτα φωνεῖς νερτέρᾳ προσήμενος
κώπῃ, κρατούντων τῶν ἐπὶ ζυγῷ δορός;
γνώσει γέρων ὢν ὡς διδάσκεσθαι βαρὺ
τῷ τηλικούτῳ σωφρονεῖν εἰρημένον.
δεσμὸς δὲ καὶ τὸ γῆρας αἵ τε νήστιδες 1590
δύαι διδάσκειν ἐξοχώταται φρενῶν
ἰατρομάντεις. οὐχ ὁρᾷς ὁρῶν τάδε;
πρὸς κέντρα μὴ λάκτιζε, μὴ παίσας μογῇς.

ΧΟΡΟΣ

γύναι, σὺ τοὺς ἥκοντας ἐκ μάχης μένων
οἰκουρὸς, εὐνὴν ἀνδρὸς αἰσχύνας ἅμα, 1595
ἀνδρὶ στρατηγῷ τόνδ' ἐβούλευσας μόρον;

ΑΙΓΙΣΘΟΣ

καὶ ταῦτα τἄπη κλαυμάτων ἀρχηγενῆ.
Ὀρφεῖ δὲ γλῶσσαν τὴν ἐναντίαν ἔχεις.
ὁ μὲν γὰρ ἦγε πάντ' ἀπὸ φθογγῆς χαρᾷ,
σὺ δ' ἐξορίνας νηπίοις ὑλάγμασιν 1600
ἄξει· κρατηθεὶς δ' ἡμερώτερος φανεῖ.

ΧΟΡΟΣ

τί δὴ τὸν ἄνδρα τόνδ' ἀπὸ ψυχῆς κακῆς
οὐκ αὐτὸς ἠνάριζες, ἀλλά νιν γυνὴ
χώρας μίασμα καὶ θεῶν ἐγχωρίων
ἔκτειν'; Ὀρέστης ἆρά που βλέπει φάος, 1605

ὅπως κατελθὼν δεῦρο πρευμενεῖ τύχῃ
ἀμφοῖν γένηται τοῖνδε παγκρατὴς φονεύς.

ΑΙΓΙΣΘΟΣ

τὸ γὰρ δολῶσαι πρὸς γυναικὸς ἦν σαφῶς·
ἐγὼ δ' ὕποπτος ἐχθρὸς ἦ παλαιγενής.
* * * * 1610
ἐκ τῶνδε τοῦδε χρημάτων πειράσομαι
ἄρχειν πολιτῶν· τὸν δὲ μὴ πειθάνορα
ζεύξω βαρείαις οὔτι μὴ σειραφόρον
κριθῶντα πῶλον· ἀλλ' ὁ δυσφιλὴς σκότῳ
λιμὸς ξύνοικος μαλθακόν σφ' ἐπόψεται. 1615

ΧΟΡΟΣ

ὡς δή σύ μοι τύραννος Ἀργείων ἔσει,
ὃς οὐδ', ἐπειδὴ τῷδ' ἐβούλευσας μόρον,
δρᾶσαι τόδ' ἔργον οὐκ ἔτλης αὐτοκτόνως.

ΑΙΓΙΣΘΟΣ

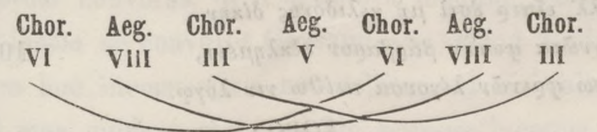
ἀλλ' ἔμ' εἰ δοκῶ τάδ' ἔρδειν κοὐ λέγειν, γνώσει τάχα.

Quum Aegisthus vss. 1576 — 1577 et interemisse se Agamemnonem quamquam aliena manu, et totum consilium excogitasse dixerit, quod repetit Chorus vss. 1581 (ἀπὼν κατακτανεῖν) et 1582 (βουλεῦσαι φόνον): alterum exprobrat Chorus vss. 1586 — 1588, indignum fuisse viro consilium, ex quo domi sedens regi imperatori ex bello redeunti insidias struxerit; alterum vss. 1602 — 1605 ei crimini vertit, quod caedem ignavo consilio machinatus non ipse perfecerit sed mulier virum occiderit. Hoc igitur dicto superius Chori dictum continuatur neglectis Aegisthi minis, similique ratione rem instituerat poeta in Chori colloquio cum Clytaemnestra, ubi postquam ex partitione vss. 1416 1417 proposita Chorus de Helena (γυναικὸς διαί) vss. 1418 — 1429 exposuit, deinde Clytaemnestrae orationem interpositam non curans vss. 1436 sqq. ad alteram partem (πρὸς γυναικός) persequendam pergit. Quod igitur v. 1602 τί δή positum est et ἀπὸ ψυχῆς κακῆς, quae verba Schneidewinum vexabant, ea iam facillima sunt explicatu. Hoc enim dicitur: „cur igitur, quoniam semel pro ignavo animo tuo placuit domi sedenti exspectare revertentem ex bello victorem, cur igitur insidiis paratis inimicum non ipse necasti, sed mulier virum occidit?“ Denique ut v. 1585 populi lapidationem, sic hoc loco Orestis vindictam minatur Chorus. Ad hanc orationem ita respondet Aegisthus, ut quod Chorus dixerat τί οὐκ αὐτὸς ἠνάριζες, ἀλλὰ γυνὴ ἔκτεινε, id primis duobus versibus respiciat; quod vero Chorus minatus Orestis mentionem fecit, parum se eius vindictam curare significet, sed Agamemnonis opibus, Orestis patrimo-

nio, potitum cives imperio esse contenturum, seditiosos catenis coerciturum. Hoc ridet Chorus eumque qui insidias quidem struere, aggredi vero adversarium non ausus sit, parem esse negat imperio obtinendo. Ita res eo deducta est, ut non amplius minis contentus vim inferre senibus paret Aegisthus. „At, inquit, num mihi in animo sit agere et exsequi quod minatus sum, non verbis minari, statim cognosces."

Iam quomodo sit orta haec perturbatio si quaeris, mihi quidem vitii origo non tam a librarii neglegentia quadam et errore repetenda, quam a correctoris interpolatione videtur. Qui quum Aegisthi verba *τὸ γὰρ δολῶσαι πρὸς γυναικὸς ἦν σαφῶς* non recte opinaretur eam Chori sententiam sequi, qua ille Orestis reditum ultoris minaretur, extremum Chori dictum hoc loco ponendum esse existimavit, ad cuius verba *δρᾶσαι τόδ' ἔργον οὐκ ἔτλης αὐτοκτόνως* iam apte Aegisthus cur non ipse perfecisset caedem responderet.

Denique quod de antithetica huius colloquii ratione disseruimus, id ita nunc mutatur, ut medios Aegisthi quinque versus 1597 — 1601 eodem ordine et praecedant tria cola et sequantur:

Ita etiam simpliciorem nancti sumus responsionis rationem, quamquam nescio simpliciorem an artificiosiorem magis hic commendabilem dicam: Alfredus Ludwig artificiosissimam quamque dictitat esse verissimam artificio ipso ratus certum contineri probabilitatis argumentum. Is enim in eo quem supra commemoravi libro p. 24 duos versus in hoc colloquio non excidisse sibi persuasit, sed potius duos esse eiciendos, v. 1589 *τῷ τηλικούτῳ σωφρονεῖν εἰρημένον* et v. 1615 *χώρας μίασμα καὶ θεῶν ἐγχωρίων.* Et ille quidem versus ut difficilis sit explicatu, tamen quomodo aliunde huc illatus sit, etiam difficilius fuerit explicatu. Alterum vero Chori versum (1615) eicere velle nimiae est temeritatis, quem miramur potuisse viro doctissimo non solum inutilem videri, sed etiam ineptum, propterea quod conviciis eo loco non opus sit sed simplice viri et mulieris oppositione. Non cogitavit igitur muliere commemorata Chori iram excitari, tantique facinoris atrocitate commotum animum abripi ad vindictae exspectationem. Deleto illo versu simul vinculum deletur quo hae sententiae sunt coniunctae, quumque omnis vis in ea sententia inesset, quod non ipse Aegisthus sed mulier caedem perfecit, huius rei videretur Chorus, non ipsius sceleris flagitare vindictam. Eiectis igi-

tur his duobus versibus A. Ludwig hanc efficit compositionem antitheticam:

Chor.	Aeg.	Chor.	Aeg.	Chor.	Aeg.	Chor.
V	VII	III	V	III	VII	V

et „die Complicirtheit, inquit, dieser Responsion, so wie der vorher dargelegten ist wohl hinlängliche Bürgschaft für ihre Richtigkeit.“

De artificio modo diximus: alter vero quem se antea exposuisse dicit locus versibus 1006 — 1030 continetur. Postquam Clytaemnestra Cassandram aedes intrare iussit, Cassandra vero neque obtemperavit, neque omnino illius orationem attendit, hoc exoritur colloquium:

ΧΟΡΟΣ

σοί τοι λέγουσα παύεται σαφῆ λόγον.
ἐντὸς δ' ἁλοῦσα μορσίμων ἀγρευμάτων
πείθοι' ἂν εἰ πείθοι'· ἀπειθοίης δ' ἴσως.

ΚΛΥΤΑΙΜΝΗΣΤΡΑ

ἀλλ' εἴπερ ἐστὶ μὴ χελιδόνος δίκην
ἀγνῶτα φωνὴν βάρβαρον κεκλημένη, 1010
ἔσω φρενῶν λέγουσα πείθω νιν λόγῳ.

ΧΟΡΟΣ

ἕπου. τὰ λῷστα τῶν παρεστώτων λέγει.
πείθου, λιποῦσα τόνδ' ἁμαξήρη θρόνον.

ΚΛΥΤΑΙΜΝΗΣΤΡΑ

οὔτοι θυραίαν τήνδ' ἐμοὶ σχολὴν πάρα
τρίβειν· τὰ μὲν γὰρ ἑστίας μεσομφάλου 1015
ἕστηκεν ἤδη μῆλα πρὸς σφαγὰς πάρος,
ὡς οὔποτ' ἐλπίσασι τήνδ' ἕξειν χάριν·
σὺ δ' εἴ τι δράσεις τῶνδε, μὴ σχολὴν τίθει.
εἰ δ' ἀξυνήμων οὖσα μὴ δέχει λόγον,
σὺ δ' ἀντὶ φωνῆς φράζε καρβάνῳ χερί. 1020

ΧΟΡΟΣ

ἑρμηνέως ἔοικεν ἡ ξένη τοροῦ
δεῖσθαι· τρόπος δὲ θηρὸς ὡς νεαιρέτου.

ΚΛΥΤΑΙΜΝΗΣΤΡΑ

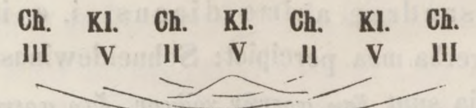
ἦ μαίνεταί τε καὶ κακῶν κλύει φρενῶν,
ἥτις λιποῦσα μὲν πόλιν νεαίρετον
ἥκει· χαλινὸν δ' οὐκ ἐπίσταται φέρειν, 1025

πρὶν αἱματηρὸν ἐξαφρίζεσθαι μένος.
οὐ μὴν πλέω ῥίψασ' ἀτιμασθήσομαι.

ΧΟΡΟΣ

ἐγὼ δ', ἐποικτείρω γάρ, οὐ θυμώσομαι.
ἴθ', ὦ τάλαινα, τόνδ' ἐρημώσασ' ὄχον,
εἴκουσ' ἀνάγκῃ τῇδε καίνισον ζυγόν. 1030

Hic versus **1019 — 1020** post v. **1011** collocandos esse censet Ludwig, ut haec existat responsionis ratio:

Speciosum est hoc commentum, quod probarem, modo recte duos illos versus priori Clytaemnestrae orationi adiungi mihi persuaderem. Et leviter rem consideranti apte verbis ἀλλ' εἴπερ ἐστὶ μὴ φωνὴν βάρβαρον κεκτημένη opponi videntur εἰ δ' ἀξυνήμων οὖσα μὴ δέχει λόγον. At alia videntur obstare. Primum, quod prioribus tribus versibus Clytaemnestra ad Chorum conversa de Cassandra loquitur, altero vero quod priori opponatur membro ad ipsam se convertit Cassandram. Quod Ludwig posuit ἀλλ' εἴπερ εἰμὶ μὴ χελιδόνος δίκην, eo hoc incommodum non tollitur, et nisi fallor calami errori illud εἰμὶ tribuendum, quod mea quidem sententia hic prorsus ineptum foret. Deinde quae inter verba πείθω νιν λόγῳ et ἀντὶ φωνῆς φράζε καρβάνῳ χερί oppositionis ratio intercedat, mihi quidem non liquet. Sententia enim talis esset: „atqui nisi forte Grace nescit, persuadeo ei oratione: sin autem me non intellegis, tu vocis loco manu loquere.“ Quid igitur vult Cassandram loqui vel manu significare? An se Graece nescire? At hoc inutile foret; nam quid tum factura erat Clytaemnestra? Nimirum ipsi ut se sequeretur manu ostendendum erat, idque statim facere poterat et dicere: „sin Graece nescis, manu tibi significo ut relicta sede domum intres.“ At fortasse num sit obtemperatura Cassandram manu ostendere iubet. At id hic non apte fieri apparet, postquam modo se non dubitare dixit quin esset obtemperatura. Non igitur monenda erat Cassandra ut manu nescio quid significaret, sed ut relicta sede in aedes intraret. Denique quum Cassandra neque verbo neque signo respondeat, mirum est quod non statim irata abit Clytaemnestra, sed iterum eam alloquitur, quamvis num intellegatur ignoret. Contra multo aptius illi versus post v. **1018** σὺ δ' εἴ τι δράσεις τῶνδε, μὴ σχολὴν τίθει ponuntur. Iam enim dubitat Clytaemnestra, quumque immota sedeat Cassandra neque Clytaemnestrae Chorique orationes attendat, tandem responsum aliquod ut accipiat Clytaemne-

stra gestu orationem suam adiuvans Cassandram ut si Graece nesciat, manus respondeat signo hortatur. Quae quum ne sic quidem respondeat, tum et Chorus hanc summam obstinationem notans ἑρμηνέως, inquit, ἔοικεν ἡ ξένη τοροῦ δεῖσθαι, et Clytaemnestra irata discedit.

Ceterum prius illud Clytaemnestrae dictum in libris non recte scriptum est, mirumque defendi a plurimis potuisse versum 1011 ἔσω φρενῶν λέγουσα πείθω νιν λόγῳ, in quo fere nihil sit quo non offendare. Nam ἔσω φρενῶν λέγουσα quum vulgo ita interpretentur, ut sit in Cassandrae animo dicens, i. e. ita dicens ut non auribus solum, sed etiam mente verba mea percipiat: Schneidewinus hoc dicendi genus exemplis conatur stabilire qualia sunt ἔσω φρενῶν γράφου, ἔσω φρενῶν ἰρρωδία μοι, illud non docuit φρένας Cassandrae hic intellegi posse. Nam ut quum dico animo volvo, meum, non alius animum dico, quum ἔσω φρενῶν γράφω, in animo inscribere dicor meo, non alieno: sic ἔσω φρενῶν λέγω si dici posset, nihil aliud esset nisi in animo meo dico. Et ut possit ἔσω φρενῶν λέγουσα significare: dicens ut Cassandra intellegat, tamen inutilis esset haec repetitio, et argumentum potius exspectatur, quo nisa se illi persuadere dicit Clytaemnestra. Multo igitur rectius Klausenus Bothii interpretationem secutus vertit quum prudens dicam, modo hoc inesse in verbis illis docuisset. Dubitari nequit, quin haec vitiosa sint, et ut haec vitiosa, sic altera quoque huius versus pars manifesta prae se fert corruptelae argumenta. Nam spondeus πείθω positus ante quintam arsin vitiosus est, eoque correctoris interpolatio coarguitur non satis periti, qui melioribus numeris νιν πείθω λόγῳ potuisse dici ignoraret. Deinde πείθω praesens ferri nequit, neque pro futuro positum ferri posset, propterea quod nova quaedam argumenta non amplius est additura Clytaemnestra, λόγον orationem dicit, qua modo comiter et benigne allocuta erat Cassandram. Quid hic requiratur apertum est. Chorus enim quum se dubitare dixerit an non esset obtemperatura Cassandra, Clytaemnestra respondens Choro ad eumque conversa se contra sentire ostendit. Quare mihi corrigendum videtur: ἔσω φρενῶν γεγῶσα πείθοιτ' ἂν λόγῳ. Iam Chori verbis ἀπειθοίης δ' ἴσως recte opponit Clytaemnestra πείθοιτ' ἂν λόγῳ additque argumentum ἔσω φρενῶν γεγῶσα quod respondet Chori argumento ἐντὸς δ' ἁλοῦσα μορσίμων ἀγρευμάτων. Dictum est ἔσω φρενῶν γεγῶσα ut Choeph. v. 230 ἔνδον γενοῦ, χαρᾷ δὲ μὴ ἐκπλαγῇς φρένας, Eurip. Heracl. v. 707 σῶν φρενῶν οὐκ ἔνδον ὤν. Postquam γεγῶσα facili errore, praesertim quum hic scribentis animo λέγω obversaretur, in λέγουσα transiit, πείθοιτ' ἄν, quod iam ineptum erat, in πείθω νιν est correctum, a cuius generis correctionibus non abstinuisse

librum Florentinum supra ostendimus. In eo quod sequitur Chori dicto quum ἕπου rectius cum participio λιποῦσα coniungatur, vocabula ἕπου et πείθου locis suis mota videntur, idque eo confirmatur, quod illud πείθοιτ' ἂν Clytaemnestrae sic clarius apparet respici Chori adhortatione πείθου. Chorus enim tribus versibus ad Cassandram conversus quum tertio versu dicat:

πείθοι' ἂν εἰ πείθοι'· ἀπειθοίης δ' ἴσως,

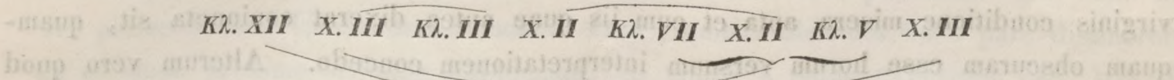
deinde Clytaemnestra item tribus versibus ad Chorum conversa tertio versu:

ἔσω φρενῶν γεγῶσα πείθοιτ' ἂν λόγῳ

apte iam Chorus pergit:

πείθου· τὰ λῷστα τῶν παρεστώτων λέγει.

Hoc quoque me movet, ut tribus tantum versibus hanc Clytaemnestrae orationem contineri existimem, etsi quam sint incerta eiusmodi argumenta non ignoro. Ceterum sic quoque aequalitas quaedam in singulis huius colloquii dictis non desideratur, quae in hunc modum versuum numero sunt exaequata:

Cavendum vero est, ne nimis arctis finibus talia esse circumscribenda putemus, summamque aequalitatem requiramus, ubi etiam diversitatem quandam esse quaesitam a poeta apparet. Veluti in eo quod proximum est inter Cassandram et Chorum colloquio lyrica pars ita est composita, ut Cassandra una stropha et antistropha ad Apollinem se convertat, deinde duobus stropharum paribus vetera domus scelera, tum duobus Agamemnonis caedem, denique duobus suam ipsius sortem vaticinetur, Chorus initio binis trimetris respondeat, inde a quinta stropha ipse quoque ad lyricos modos transeat. Commaticum hoc carmen sequuntur trimetri, quibus idem argumentum tractatur similisque est singularum partium descriptio. Tribus longioribus orationibus Cassandra eodem ordine de antiquis domus sceleribus, de Agamemnonis caede, de sua sorte dicit; unamquamque Cassandrae orationem excipit Chori dictum quaternorum versuum, sequitur stichomythia ex singulis Cassandrae et Chori versibus constans. Et ut commo tripartito praemissum erat stropharum par, ita hic duobus Cassandrae dictis, quibus unus Chori versus interpositus est, illae tres partes clauduntur. Sed in hac compositionis aequalitate tamen diversitatem secutus est poeta. Nam neque Cassandrae orationes, neque stichomythiae versuum numero exaequatae sunt, illae ex 20, 28,

39 versibus constant, in stichomythiis Cassandra et Chorus primum senos, deinde quinos, denique septenos trimetros loquuntur, ut haec sit trium illarum partium conformatio:

Cass.	Ch.	Stichom.	Cass.	Ch.	Stichom.	Cass.	Ch.	Stichom.
20	4	6 + 6	28	4	5 + 5	39	4	7 + 7

In clausula vero quum uno Chori versu duae distineantur Cassandrae orationes, altera octo, altera novem versuum, haec quidem inaequalitas vitii suspicionem movet. Et turbatum hic aliquid esse iam Henricus Weil animadvertit, qui vss. 1272 — 1273 post v. 1286 collocavit et vss. 1287 — 1290, qui in libris Cassandrae sunt, Choro tribuit. Hoc postremum probari nullo modo potest; quod enim dicit tales de universa hominum conditione sententias virgini mortem propinquam exhorrenti ne Euripidem quidem tributurum fuisse, vaticinari Cassandram, non philosophari: huius argumenti vis aestimari ita tantum posset, si quae horum versuum sententia esset ante exposuisset. Mihi sane communem aliquam sententiam hic proferre, sed talem videtur, quae ex virginis conditione misera apta et cum iis quae antea dixerat coniuncta sit, quamquam obscuram esse horum versuum interpretationem concedo. Alterum vero quod Weilius adicit argumentum in eo positum, quod per totam hanc scenam longioribus Cassandrae orationibus Chorus quaternos versus subiciat, nihil omnino valere ex iis quae supra de huius colloquii compositione a nobis est disputatum apparet. Mirum est non intellexisse Weilium, quum proximis Chori anapaestis generalis sententia contineatur, hanc consimilis argumenti sententiam generalem trimetris expositam non posse eiusdem esse Chori. Sed ne altera quidem mutatio, qua vss. 1272 — 1273

ἀλλ' εἶμι κἀν δόμοισι κωκύσουσ' ἐμὴν
Ἀγαμέμνονός τε μοῖραν. ἀρκείτω βίος

post v. 1286 collocat, ullam prae se fert probabilitatis speciem. Cassandra ultimum se dicturam esse praefata hac novissima solis luce, ut occisores poenas aliquando solvant precatur: cui imprecationi quod addit se iam ituram, ut etiam intus suam Agamemnonisque caedem lamentetur, eo mihi quidem mirum in modum imminui et debilitari huius orationis gravitas videtur. Quod incommodum non tollitur κἀν δόμοισι in κἀν θανοῦσι, vel ut Weilius edidit κἀν δαμεῖσι mutato, quin etiam augetur, quum Agamemnonis commemoratio omnino hic aliena sic etiam magis est inepta. Omnes, credo, qui quid quamque personam et quo deceat loco, recto usi iudicio sentiunt, non posse hic hos versus Cassandrae tribui concedent: hoc tamen recte monuit Weilius, ne eo

quidem loco quo in libris perhibentur, recte positos videri. Quod ut statuam non solum eo commoveor, quod horum versuum sententia non satis apte cum proximorum coniuncta est, neque quod ἰὼ ξένοι aptius in orationis initio ponitur, neque denique quod bis et accedere ad aedes et iterum reverti virginem fortem non decet, sed etiam alio quodam utor argumento, quo exposito simul quo potissimum loco illi versus ponendi sint apparebit. Cassandra orationem suam, quae v. 1253 finitur, ita absolverat ut iam nihil additura esse videretur; sed Chori oratione miserantis eam et interrogantis etiam retinetur, colloquiumque ita denuo instituitur. Post huius stichomythiae v. 1264 ad aedes se convertit introitura, sed repente revertitur horrore perculsa, ut proximus Chori versus docet: τί δ' ἐστὶ χρῆμα; τίς σ' ὑποστρέφει φόβος; Continuatur colloquium, donec post v. 1271 Cassandra duobus illis de quibus disputamus versibus se domum intraturam esse ostendit, nihilominus tamen manet et pergit ἰὼ ξένοι κ. τ. λ. Hic dupliciter contra constantem quendam tragoediae usum peccatum est, primum eo quod media stichomythia, versuum continuatione serieque non interrupta, actio ipsa interrumpitur scenaque quam dicunt ad exitum videtur esse perducta. Hic enim duo vel plures versus Cassandrae tribuendi erant, quibus absoluta haec pars distineretur ab ea quae proxime sequitur. Quumque, ut supra a nobis expositum est, tria illa huius scenae membra tripartita sequatur conclusionis loco nova diversae compositionis pars, eiusque rei ratio cum actione rerumque conditione coniuncta esse debeat, dubitari nequit, quin ipso hoc loco quo scenam relictura est Cassandra, institutam compositionis rationem absolverit poeta, quumque illa revertatur, continuatum colloquium nova conformatum arte conclusionis loco adiecerit. Ex quo efficitur, ut plures hic Cassandrae versus requirantur. Sed etiam alia re peccatum est contra communem omnium scenicorum, tragicorum ut comicorum usum, ex quo si quid acturi sunt histriones, id simul verbis narrant se esse acturos. Hic vero Cassandra post v. 1264 tacita ad aedes se confert, idque eam fecisse ex proximo demum Chori versu colligimus, cur illa subito revertatur interrogantis. Utrique incommodo occurritur duobus illis versibus huc transpositis et cum versu 1264 coniunctis in hunc modum:

ἀλλ' εἶμι κἀν δόμοισι κωκύσουσ' ἐμὴν
Ἀγαμέμνονός τε μοῖραν. ἀρκείτω βίος.
ἰὼ πάτερ σοῦ σῶν τε γενναίων τέκνων.

Nunc demum haec verba facilem habent explicationem. Postquam enim Cassandra v. 1249 dixit: ἄραρ'· ἰοῦσα τλήσομαι τὸ κατθανεῖν, deinde vero a Choro retenta ex-

posuit nihil esse lucri in mora, mortem non posse vitari, gloriosam vero mortem praestare, apte iam illis verbis repetitis se ituram esse dicit, ne fortis et generosa virgo ante aedes comprehendatur, sed intus una cum Agamemnone intereat. Recte igitur Agamemnonem hic commemorat, hoc enim dicit: „sed ibo et neci me tradam, ut sicuti hic vobis Agamemnonis meamque ipsius necem vaticinata sum, ita intus quoque Agamemnonis meamque sortem deplorem.“

Vitium eo ortum esse videtur quod librarius a verbis ἰὼ πάτερ ad verba ἰὼ ξένοι aberravit vitioque cognito vss. 1264 — 1271 in margine posuit. Quodsi recte de transferendis his versibus disputavimus, iam tertia huius colloquii pars non usque ad v. 1271, sed ad v. 1264 pertinet, eaque est compositionis ratio, ut quo concitatior animus Cassandrae existat, eo longiores fundat orationes, breviores sint stichomythiae, prima Cassandrae oratio ex 20, altera ex 28, tertia ex 39 versibus constet, in stichomythia prima Chorus et Cassandra senos, in altera quinos, in tertia quaternos versus pronuntient, eaque pars tribus Cassandrae versibus absolvatur. Ultima denique pars ex stichomythia et duabus Cassandrae orationibus, una sex altera novem versuum constat, quibus unus Chori interpositus est versus. Et si quem talia delectant, prioris huius orationis sex versus additi omnium primi membri versuum numero alterius membri numerum versuum efficiunt, alterius vero orationis novem versus additi omnium alterius membri versuum numero versuum numerum tertii membri aequant.

Schulnachrichten.

WIADOMOŚCI SZKÓLNE.

A. Lehrverfassung.

Die drei unteren Klassen sind in parallele Cötus, **VI — IVa.** für die Schüler polnischer, **VI—IVb.** für die Schüler deutscher Abkunft getheilt; in jenen ist die Unterrichtssprache die polnische, in diesen die deutsche. In den drei oberen Klassen kommt die polnische Sprache als Unterrichtssprache in folgenden Gegenständen zur Anwendung: **in den beiden Tertien:** in der Religionslehre, dem Polnischen, Französischen, der Mathematik und Naturgeschichte, zusammen in 10 wöchentlichen Stunden; **in Prima und Secunda:** in der Religionslehre, dem Polnischen, dem Hebräischen und der Interpretation des griechischen Prosaikers, zusammen in 10 wöchentlichen Stunden; alles Andere wird in deutscher Sprache gelehrt.

Religionslehre.

Für die katholischen Schüler: in VI. vom Gebet, Erklärung des Vater unser, des Engl. Grußes, der Kirchengebote und speciell des Glaubensbekenntnisses, wöchentl. 1 Stunde; — Biblische Geschichte: von der Erschaffung der Welt bis zur Theilung der jüdischen Nation in das Reich Juda und Israel, wöchentlich 2 Stunden; — in V. Erklärung der zehn Gebote, der Kirchengebote, von der Gnade und den h. Sakramenten, wöchentl. 1 St. — Biblische Geschichte: von der Theilung der jüdischen Nation in das Reich Juda und Israel bis zu Ende des A. T.; N. T. von der Geburt Christi bis zum dritten Jahre seines Lehramtes, wöchentl. 2 St. — in IV. Erklärung der zehn Gebote, der Kirchengebote, von der Gnade, von den h. Sakramenten im Allgemeinen und im Besonderen, wöchentl. 1 St. — Biblische Geschichte: Wiederholung des A. T., Erklärung der wichtigeren Parabeln Jesu im N. T. nebst Geographie

A. Plan nauk.

Każda z trzech klas niższych ma po dwa oddziały, oddz. **VI — IVa.** dla uczniów polskiego, **VI — IVb.** dla uczniów niemieckiego pochodzenia; w tamtych wykładają się nauki po polsku, w tych zaś po niemiecku. W trzech wyższych klasach używa się języka polskiego do wykładania w następujących przedmiotach: w kl. III niższej i wyższej: w nauce religii, języka polskiego, francuskiego, matematyki i historyi naturalnej, ogółem w 10 godzinach tygodniowo; w kl. I i II: w nauce religii, języka polskiego, hebrajskiego, i przy tłómaczeniu prozaisty greckiego, ogółem w 10 godzinach tygodniowo; reszta przedmiotów naukowych ndziela się w języku niemieckim.

Nauka religii.

Dla uczniów katolickich: w *VI.* o modlitwie, wykład modlitwy Pańskiej, pozdrowienia Anielskiego, przykazań kościelnych a szczegółowo składu apostolskiego, tygodn. 1 godz.; — historya św. od stworzenia świata aż do podziału narodu żydowskiego na królestwa Judzkie i Izraelskie, tygd. 2 godz.; — w *V* wykład dziesięciorga przykazań Bożych i kościelnych, tudzież o łasce i sakramentach śś., tyg. 1 godz.; — historya św. od podziału narodu żydowskiego na królestwa Judzkie i Izraelskie aż do końca starego testamentu; nowy testament od narodzenia Chrystusa aż do trzeciego roku Jego nauczania, tyg. 2 god.; — w *IV* wykład dziesięciorga przykazań Bożych i kościelnych, tudzież o łasce i sakramentach śś. w ogólności i w szczególności, tyg. 1 godz.; — historya św.: powtórzenie starego testamentu, wykład ważniejszych przypowieści Jezusa w nowym testamencie zawartych, oraz jeografia

von Palästina, wöchentl. 1 St. — in IIIu. Lehre von der Kirche, von der Heiligenverehrung, vom Fegfeuer und von den h. Sakramenten im Allgemeinen und im Besonderen, wöch. 1 St.; — Sittenlehre: von den Pflichten des Menschen gegen Gott, wöch. 1 St. — in IIIo. Glaubenslehre: von Gott und Gottes Eigenschaften, von der Offenbarung, Tradition und der h. Schrift, von der Erschaffung der Welt, der Geister und der Menschen, vom h. Meßopfer, wöchentl. 1 St.; Sittenlehre: von den Pflichten des Menschen gegen sich selbst, nebst Erklärung mehrer wichtigerer Ceremonien der kath. Kirche, w. 1 St.; — in II. Lehre von der Kirche, ganz speciell; Lebensbeschreibung der berühmtesten Kirchenväter, w. 1 St.; — Kirchengeschichte: das germanisch-slavische Zeitalter, w. 1 St. — in I. Lectüre der h. Schrift, v. O. des 1. Briefes des Apostels Johannes, n. O. Apostelgesch., nebst Erläuterungen, w. 1 St.;— Kirchengeschichte: das dritte Zeitalter, w. 1 St.— Lehrbücher: Katechismus von Radzki, Biblische Geschichte von Tyc, Glaubens- und Sittenlehre nach Ontrup, in den beiden oberen Klassen das Religions-Handbuch von Martin.

Für die evangelischen Schüler: in VI. und VII. Biblische Geschichte: von der Erschaffung der Welt bis zur Zeit der Könige; Katechismus: die zehn Gebote auswendig gelernt, außerdem noch eine Anzahl Bibelsprüche und 8 Kirchenlieder, w. 2 St.;— in V. Biblische Geschichte: vom Zeitalter der Könige bis zu den Makkabäern; Katechismus: die zehn Gebote erklärt, den ersten Artikel des zweiten Hauptstückes auswendig gelernt und erklärt, 8 Kirchenlieder auswendig gelernt, w. 2 St.;— in IV. Biblische Geschichte: das N. T. von Christi Geburt bis zu seiner Himmelfahrt; Katechismus: die 3 Artikel des christl. Glaubens; auswendig gelernt 8 Kirchenlieder und viele Bibelsprüche, w. 2 St.; — in der combinirten IIIu. und IIIo. Wiederholung der Lehre von der Trinität, Erklärung des Gebotes des Herrn und der h. Sacramente. Daneben ist nach Luther's Uebersetzung gelesen worden das Evangel. Johannis, sowie dessen Briefe, auswendig gelernt 6 Kirchenlieder nebst Bibelsprüchen, w. 2 St.; — in II. und I. Religionslehre: von der h. Schrift des alten und neuen Testaments; Kirchengeschichte: die ersten 6 Jahrhunderte und die letzten 3 Jahrh.; erklärt wurden: 21 Artikel der Augsburgischen Confession; gelesen wurde das Ev. Lucae nach dem griechischen Urtexte. Lehrbücher: in den 4 unteren Klassen: die biblische Geschichte von Preuß, der Katechismus Luthers herausgegeben von Reymann, die geistlichen Lieder von Anders und Stolzenburg; in den beiden oberen Klassen das Lehrbuch von Petri, die Augsburgische Confession.

Palestyny, tygdn. 1 godz.; — w *IIIn.* nauka o kościele, o czci świętych pańskich, o czyścu i o sakramentach śś. w ogólności i w szczególności, tyg. 1 godz.; — nauka moralności: o powinnościach człowieka względem Boga, tygd. 1 godz.; — w *IIIw.* nauka wiary: o Bogu i przymiotach Boga, o objawieniu, tradycyi i piśmie św., o stworzeniu świata, duchów i ludzi, o ofierze mszy św., tygdn. 1 godz.; — nauka moralności: o powinnościach człowieka względem siebie samego, nadto wykład niektórych ważniejszych obrządków kościoła katolickiego, tygdn. 1 godz.;— w *II* nauka o kościele, jak najszczegółowiej wyłożona; żywoty najcelniejszych ojców kościoła, tygdn. 1 godz.; — historya kościelna: wiek germańskosłowiański, tyg. 1 godz.; — w *I* czytanie pisma św., przed W.Nocą pierwszego listu Jana apostoła, po W.Nocy czytanie i wykład dziejów apostolskich, tygdn. 1 god.; — historya kościelna: wiek trzeci, tygdn. 1 godz.. — Książki: Katechizm Radzkiego, Historya św. Tyca, Nauka wiary i moralności Ontrupa, w dwóch wyższych klasach nauka religii Martina.

Dla uczniów ewangelickich: w *VI* i *VII* historya św. od stworzenia świata aż do zaprowadzenia królów; katechizm: uczono się na pamięć dziesięciorga przykazań Bożych, nadto wiele przypowieści i 8 pieśni kościelnych, tygdn. 2 god.; — w *V* historya kościelna: od zaprowadzenia królów aż do Makabeuszów; katechizm: wyłożono dziesięciorgo przykazań Bożych, uczono się na pamięć i wyłożono 1. artykuł II. rozdziału, prócz tego uczono się na pamięć 8 pieśni kościelnych, tygdn. 2 godz.; w *IV* historya św.: nowy testament od narodzenia Chrystusa aż do Jego wniebowstąpienia; katechizm: 3 artykuły wiary chrześciańskiej; uczono się na pamięć 8 pieśni kościelnych i wielu przypowieści; tygdn. 2 godz.; — w połączonych *IIIn.* i *IIIw.* powtórzono naukę o Trójcy przenajświętszej i wyłożono modlitwę Pańską. Nadto czytano podług tłómaczenia Lutra ewangelią Jana, jako i listy jego, na pamięć uczono się 6 pieśni kościelnych, oraz przypowieści, tygdn. 2 godz.; — *II* i *I* nauka religii: o piśmie św. starego i nowego testamentu; historya kościelna: pierwsze 6 wieków i 3 ostatnie wieki; wyłożono 21 artykułów wyznania augsburgskiego; czytano po grecku ewangelią Łukasza św. — Książki: w 4 niższych klasach: Historya święta Preussa, Katechizm Lutra wydany przez Reymanna, Pieśni duchowne Andersa i Stolzenburga; w dwóch wyższych klasach: Nauka religii Petrego, Wyznanie augsburgskie.

Deutsche Sprache.

VIb—IVb., Uebungen im Lesen, Nacherzählen und Declamiren, nach Auras und Gnerlich, w. 1 St.;— in der Orthographie und im schriftlichen Gedankenausdruck, in IV. kleinere freie Aufsätze erzählenden Inhalts, Grammatik nach Heyse, w. 1 St.; — in VIa. und Va. w. 6 St. Formenlehre nach Jerzykowski's Grammatik und Ławicki's Wypisy, Uebungen im Lesen, Nacherzählen und Declamiren, im mündlichen Uebersetzen und w. 1 St. im schriftlichen Uebersetzen und kleineren Ausarbeitungen abwechselnd mit orthographischen Uebungen; in IVa. w. 5 St. Satzlehre und dieselben Uebungen; — in III. w. 3 St. Satzlehre, Uebungen im Uebersetzen aus Wypisy polskie, Lesen, Nacherzählen und Declamiren nach dem Lehrbuche von Auras und Gnerlich, 3wöchentliche schriftliche Ausarbeitungen; — in II. w. 2 St. Rückgabe und Besprechung der 4wöchentlichen freien Aufsätze; freie Vorträge der Schüler, Lectüre und Erklärung prosaischer und poetischer Stücke aus Auras und Gnerlich's Lehrbuche; — in I. w. 3 St. logische Uebungen, freie Vorträge, Lectüre und Geschichte der deutschen Nationalliteratur, Rückgabe der freien Aufsätze. Zu schriftlicher Ausarbeitung wurden folgende Aufgaben gestellt:

Język niemiecki.

VIb.—IVb. czytanie, opowiadanie i deklamacye podług Aurasa i Gnerlicha, tygdn. 1 god., ćwiczenia w ortografii i stylu, w *IV* wypracowania małe treści opowiadającéj, grammatyka podług Heysego, tygdn. 1 godz.; — w *VIa* i *Va* tygod. 6 god. odmiana wyrazów podług Jerzykowskiego grammatyki i Wypisów Ławickiego, czytanie, opowiadanie i deklamacye, ćwiczenia w tłómaczeniu ustnem i tygodn. 1 godz. w tłómaczeniu piśmiennem, wypracowania małe przeplatane ćwiczeniami ortograficznemi; w *IV* tygodn. 5 godz. nauka o zdaniu i takież ćwiczenia. — w *III* tygodn. 3 godz. nauka o zdaniu, tłómaczenie z Wypisów polskich, czytanie, opowiadanie i deklamacye podług Aurasa i Gnerlicha, co 3 tygodnie wypracowania piśmienne; — w *II* tygdn. 2 godz. rozbiór wypracowań domowych co 4 tygodnie zadawanych, ćwiczenia ustne, czytanie i objaśnianie wyimków prozaicznych i poetycznych z Aurasa i Gnerlicha; — w *I* tygdn. 3 godz. ćwiczenia w logice, wolne wykłady, historya literatury niemieckiéj wsparta czytaniem odnośnych autorów, rozbiór wypracowań domowych. Na wypracowania piśmienne zadano następujące temata:

in II. — w *II.*

Die Verschwörung Catilina's, nach Sallust. — Vorzüge des Eisens vor dem Golde. — Hanno schildert die Thaten seines Bruders Hannibal nach der Schlacht bei Cannä vor dem karthagischen Senate. — Gedankengang des Schillerschen Gedichts „der Gang nach dem Eisenhammer." — die Entdeckung Amerika's in ihren guten und schlimmen Folgen. — Der Winter, ein Bild des Todes. — Die Feuersbrunst. — Der Jahrmarkt (Klausurarbeit). — Gedankengang des Gedichtes „der Taucher" von Schiller. — Die Lykurgische Gesetzgebung. — Der Geizige und der Verschwender, eine Parabel. — Gedanken des Schülers am Ende des Schuljahres (Klausurarbeit).

in I. — w *I.*

Das Leben ein Traum. — Welche Folgen hatte für Rom die Zerstörung Carthago's? — Aequam memento rebus in arduis servare mentem. — Wann stand Rom am größten da? — Wer erweckt Vertrauen bei Anderen? — Britannien, nach Tacitus' Agricola. — Gebirg und Ebene; in der Form eines Dialog's. — Welche Folgen hat es, wenn man sich bei der Vorbereitung auf die Schriftsteller einer Uebersetzung bedient? — Wodurch ist der Verrath des Spartaners Pausanias so auffallend? — Warum verdient der Landmann unsere Achtung? — Die Pharisäer, nach dem Evangelium. — Heinrich der Finkler und Rudolph von Habsburg, ein Vergleich (Abiturientenarbeit).

Polnische Sprache.

VIa. — IVa. w. 2 St. Grammatik nach Muczkowski, Uebungen im Lesen, Nacherzählen, Declamiren nach dem Lesebuche von Rymarkiewicz, in VI. und V. wöchentl. orthographische Uebungen und Exercitien, in IV. 2wöchentl. kleine freie Ausarbeitungen; — VIb.— Vb. w. 6 St. Grammatik, Uebungen im Lesen, Nacherzählen und Declamiren, im mündlichen und schriftlichen Uebersetzen, nach Popliński's Elementarbuch u. Wybór; — IVb. w. 5 St. Wiederholung der Grammatik und dieselben Uebungen, nach Popliński's Gram-

Język polski.

VIa—IVa. tygdn. 2 godz. grammatyka podług Muczkowskiego, czytanie, opowiadanie i deklamacye podług Rymarkiewicza, w *VI* i *V* tygodniowe ćwiczenia ortograficzne i małe wypracowania, w *IV* co 2 tygdn. stósowne wypracowania domowe; *VIb — Vb.* tygdn. 6 godz. grammatyka, czytanie, opowiadanie i deklamacye, ćwiczenia w ustném i piśmiennémtłómaczeniu podług Poplińskiego Książki elementarnéj i Wyboru; — *IVb* tygdn. 5 god. powtórzenie grammatyki i takież ćwiczenia podług

matik und Wybór und dem Uebungsbuche von Woliński und Hänsel; — III. w. 2 St. Fortsetzung derselben Uebungen, Lectüre nach dem Lesebuche von Rymarkiewicz, 3wöchentl. freie Ausarbeitungen; — II. w. 2 St. über die allgemeinen Eigenschaften des poetischen Styls und das Hauptsächlichste über die Dichtungsarten nach Cegielski's Poetik, Lectüre prosaischer und poetischer Stücke nach Rymarkiewicz und Cegielski, Redeübungen, Besprechung der 4wöchentl. freien Arbeiten; — I. w. 2 St. polnische Literaturgeschichte von den ältesten Zeiten bis 1621, Lectüre nach Rymarkiewicz, freie Vorträge, Besprechung der 4wöchentl. freien Arbeiten. — Zu schriftlicher Ausarbeitung wurden folgende Aufgaben gestellt:

Grammatyki i Wyboru Poplińskiego i Książki do tłómaczenia Wolińskiego i Hänsla. — *III* tygdu. 2 godz. ciągniono daléj takież ćwiczenia, czytano z Wypisów Rymarkiewicza i co 3 tygod. wypracowania oddawano. — *II* tygdn. 2 godz. o ogólnych przymiotach poetyckiego stylu i krótka nauka o poezyi i jéj rodzajach, podług Nauki poezyi Cegielskiego, czytano wyimki prozaiczne i poetyczne podług Rymarkiewicza i Cegielskiego, wolne wykłady, rozbiór wypracowań domowych co 4 tygodn. zadawanych. — *I* tygdn. 2 godz. historya literatury polskiéj od najdawniejszych czasów aż do r. 1621, czytano wyimki z Rymarkiewicza, wolne wykłady, rozbiór wypracowań domowych co 4 tygodn. zadawanych. — Na wypracowania piśmienne zadano następujące temata:

in II. — w *II*

Treść poematu Juliusza Słowackiego pod tytułem: Jan Bielecki, skreślona w formie żywéj i składnéj powieści. — Opis najważniejszego wypadku z życia mojego. — Opis szczegółowy zburzenia Kartaginy lub Koryntu. — Jakie korzyści płyną z nauk przyrodzonych ? — Jakie korzyści płyną z nauk historycznych ? — Charaktery Tadeusza i Hrabiego w Panu Tadeuszu A. Mickiewicza. — Prawdziwa przyjaźn może tylko między cnotliwymi istnieć. — O satyrze.

in I. — w *I*.

Historyczne znaczenie morza Środziemnego. — Co znamionuje w dziejach ludzkości początek wieków nowszych ? — Zasługi duchowieństwa około oświaty w Polsce w pierwszych wiekach jéj istnienia. — Jakie wady Polaków wytyka Jan Kochanowski w wierszu swoim „Satyr" ? — Myśl główna i układ poematu Bohdana Zalewskiego pod tytułem „Duch od stepu". — Co nakazywały i zalecały przedewszystkiem ustawy konwiktu warszawskiego XX. Pijarów, zawarte w Józefa Lukaszewicza historyi szkół w Koronie i w Wielkiém Księstwie Litewskiém ? — Cnota i praca: prawdziwego szlachectwa zasady. — Ćwiczenie poetyczne (miarowe lub rymowane). — (Abit.) Jakim sposobem osięgnął Juliusz Cezar najwyższą władzę w Rzymie ?

Lateinische Sprache.

Grammatik in VI. die regelmäßige, in V. die unregelmäßige Formenlehre, in IV. Syntax der Casus, in III. Syntax des Verbums, in II. und I. Wiederholung und Vervollständigung der Syntax; Grammatiken von Moliński und Putsche, Uebersetzungsbücher von Jerzykowski (VIa.), Dünnebier (VIb.), Popliński (Va., IVa.), F. Schultz (Vb.), Spieß (VIb. III.), Seyffert (II., I.) Memorirübungen nach Bonnel; metrische Uebungen von IIIu. ab nach Seyffert's Palästra. Lectüre: IVb. w. 5 St. Cornelius Nepos: de regg. Ham., Hann., Them., Arist., Paus., Cim., Milt., Conon.; — IVa. w. 5 St. Cornelius Nepos.: Them., Milt., de regg. Hamilc., Hannib., Arist., Pausan., Cim., Lysand., Alcib., Thrasyb., Conon, Epom., Pelop., Agesil. — IIIu. w. 4 St. Caesar de b. G. lib. I., II., III.; w. 2 St. Ovid. Metam lib. I. v. 1 — 437, II. v. 1 — 408. — IIIo. w. 4 St. Caesar de b. c. lib. III; w. 2 St. Ovid Metam. lib. IX.—XII.

II. w. 4 St. Livius lib. XXIII, Cicero de amicitia, privatim Livius lib. XXII; w. 2 St. Virgil.

Język łaciński.

Grammatyka w *VI* regularna, w *V* nieregularna odmiana wyrazów, w *IV* składnia przypadków, w *III* składnia słowa, w *II* i *I* powtórzono i uzupełniono naukę o składni, podług grammatyk Molińskiego i Putschego, tudzież książek do tłómaczenia Jerzykowskiego (*VIa*), Dünnebiera (*VIb*), Poplińskiego (*Va*, *IVa*), F. Schultza (*Vb*). Spiessa (*IVb*, *III*), Seyfferta (*II*, *I*). Uczono się wokabuł podług Bonnela; ćwiczenia metryczne od *IIIn*. począwszy podług Palestry Seyfferta. Czytano: *IVb*. tygdn. 5 godz. Korneliusza Neposa: de regg., życie Hamilc., Hannib., Themist., Arist., Pausan., Cim., Milt., Conona; *IVa*. tygdn. 5 godz. Korneliusza Neposa: życie Themist., Milt., de regg., Hamilc., Hannib., Arist., Pausan., Cim., Lysand., Alcib., Thrasyb., Conona, Epam., Pelop., Agesil. — *IIIn*. tygdn. 4 godz. Caesar de b. G. lib. I, II, III; tygdn. 2 godz. Ovid. Metam. lib. I. v. 1 — 437, II, v. 1 — 408. — *IIIw*. tygdn. 4 godz. Caesar de b. c. lib. III; tyg. 2 godz. Ovid. Metam. libb. IX — XII.

II tygdn. 4 godz. Livius lib. XXIII, Cicero de

Aen. lib. I, Vl. — I. w. 4 St. Cicero Tuscul. lib. V. Tacitus Agricola, privatim Sallust. Catil. Livius lib. XXIII; w. 2 St. Horat. Carm. lib. III, IV, ausgewählte Epoden, Satiren und Episteln. — Schriftliche Uebungen: VI—II. wöchentlich ein Scriptum, ferner VI. und V. 2wöchentl. IV — I. 3wöchentl. ein Extemporale, in II. nach Ostern 2 freie Aufsätze: Belli Punici secundi brevis enarratio und Laudes Scipionis Africani Minoris; in I. 2wöchentlich ein Scriptum und 4wöchentl. eine freie Ausarbeitung, wozu folgende Themata gestellt wurden:

amicitia, prywatnie czytano Liwiusza ks. XXII; tyg. 2 godz. Virgil. Aen. libb. I, VI. — *I* tygdn. 4 godz. Cicero Tuscul. lib. V. Tacitus Agricola, prywatnie czytano Sallust. Catil., Livius lib. XXIII; tygdn. 2, godz. Horat. carm. lib. III, IV, wyborowe epody, satyry i listy — Ćwiczenia piśmienne: w *VI* — *II* co tydzień oddano exercitium, w *VI* i *V* co 2 tygodnie, w *IV*—*I* co 3 tygodnie extemporale, w *II.* po W.Nocy 2 wolne wypracowania: Belli punici secundi brevis enarratio i Laudes Scipionis Africani Minoris; w *I.* co 2 tygodnie exercitium i co 4 tygodnie wypracowanie domowe, na które następujące zadano temata:

Vitae enarratio. — De Romanorum regum in civitatem meritis. — Quam causam habuit Miltiadis damnatio? — Virtutem incolumem odimus, sublatam ex oculis quaerimus invidi. — Carminum quibus Horatius Nerones laudat argumenta enarrentur. — Res publica Romana calamitatibus acceptis maiores habuit animos, quam rebus secundis. — Spartanorum in Thermopylis et Fabiorum ad Cremeram exitus inter se comparentur. — Quibus expeditionibus Romani paullatim Britannos oppresserint narratur.— Agricolae vita. — Unius viri prudentia Graecia liberata est Europaeque succubuit Asia. (Zugleich Abiturientenarbeit. Abit. Scriptum Cicero de rep. lib. I. cap. 44.)

Griechische Sprache.

Grammatik in IIIu. Formenlehre bis zu den Verbis in $\mu\iota$, in IIIo. Beendigung der Formenlehre, von der Wortbildung, den Negationen und Präpositionen, in II. und I. Syntax, nach den Grammatiken von Enger und Buttmann und dem Uebungsbuche von Enger; Scripta wöchentl. in IIIu. und IIIo. 2wöchentl. in II. und I.; — Lectüre: IIIo. w. 3 St. Xenoph. Anab. lib. I., II.; nach Ostern Formenlehre des epischen Dialekt's, Hom. Odyss. lib. I. v. 1—157. — II. w. 3 St. Xenoph. Cyrop. lib. I., II.; w. 2 St. Hom. Odyss. lib. I, II, III, XII—XV.— I. w. 3 St. Herod. lib. V, Thucyd. lib, VI, privat. Herod. lib. VI, Xenoph. Hellen. lib. IV — VI; w. 2 St. Homer Ilias lib. I, II, Sophocl. Electra. — Abiturienten-Scriptum Arrian. Exped. Alex. II, 14.

Język grecki.

Grammatyka w *IIIn.* odmiana wyrazów aż do słów na $\mu\iota$, w *IIIw.* dokończono odmiany wyrazów, nauka o słoworodzie, o przeczeniach i przyimkach, w *II.* i *I.* składnia podług grammatyk Engera i Buttmanna i książki do tłómaczenia Engera. Ćwiczenia piśmienne co tydzień w *IIIn.* i *IIIw.*, co 2 tygodnie w *II.* i *I.* Czytano: w *IIIw.* tygdn. 3 godz. Xenoph. Anab. lib. I, II; po W. Nocy o dialekcie używanym przez poetów epicznych, Hom. Odys. lib. I. v. 1—157. — *II.* tygd. 3 godz. Xenoph. Cyrop. lib. I, II; tygdn. 2 godz. Hom. Odyss. lib. I, II, III, XII—XV. — *I.* tygdn. 3 godz. Herod. lib. V, Thucyd. lib. VI, prywatnie Herod. lib. VI, Xenoph Hellen. lib. IV—VI; tgdn. 2 godz. Homer Ilias lib. I, II, Sophocl. Electra.— Exercitium zadane abiturientom: Arrian. Exped. Alex. II, 14.

Französische Sprache.

Grammatik IV. 4 St. nach Plötz Elementarbuch bis Lection 74. — IIIu. 2 St. Beendiguag des I. Cursus, vom II. Cursus bis Lection 24. — IIIo. 2 St. II. Cursus von Lection 24—46. — II. u. I. 2 St. Wiederholung der Formenlehre, Syntax. — Scripta in IV. wöchentl., in III.—I. 2wöchentl.— Lectüre in II. und I. aus dem Handbuche von Ideler und Nolte 3 Th. — Abitur.-Scriptum aus: Lettre de M. Savarie sur la vie intérieure des Egyptiens.

Język francuski.

Grammatyka *IV.* tygdn. 4 godz. podług książki elementarnéj Plötza aż do lekcyi 74; — *IIIn.* tgd. 2 godz. dokończenie kursu I, z kursu II aż do lekcyi 24; *IIIw.* tygd. 2 godz. kurs II od lekcyi 24 do 46; — *II.* i *I.* tygd. 2 godz. powtórzenie ododmiany wyrazów, składnia. — Ćwiczenia piśmienne w *IV.* co tydzień, w *III.* — *I.* co dwa tygodnie. — Czytano: w *II.* i *I.* z Idelera i Noltego cz. 3. — Exercitium dla abiturientów wyjęte: z Lettre de M. Savarie sur la vie intérieure des Egyptiens.

Hebräische Sprache.

In II. 2 St. die Formenlehre bis zu den unregelmäßigen Verbis, in I. 2 St. bis zum zweiten Ab-

Język hebrajski.

W *II.* tygdn. 2 godz. odmiana wyrazów aż do słów nieregularnych, w *I.* tygd. 2 godz. aż do dru-

schnitt, nebst Lehre von den Zahlwörtern und Partikeln, nach Seffer. — Abitur.-Scriptum Sam lib. I. cap. III, 1 — 5.

Geschichte und Geographie.

In VI. und V. w. 2 St. Geographie der 5 Erdtheile; in IV. w. 3 St. die wichtigsten Begebenheiten aus der alten Geschichte; politische Geographie von Europa; in IIIu. w. 3 St. Geschichte und Geographie von Deutschland, brandenburg-preußische Gesch.; in IIIo. w. 3 St. Geschichte des Alterthums, Geographie von Central-Europa; in II. w. 3 Stunden römische Geschichte; in I. Repetition der alten Gesch. und Geographie, Geschichte der neueren Zeit; nach den geschichtlichen Lehrbüchern von Pütz und Voigt's Leitfaden der Geographie.

Mathematik und Rechnen.

In VI. w. 3 St. die 4 Species mit unbenannten und benannten ganzen Zahlen, die Brüche; in V. w. 3 St. die gemeinen und die Decimalbrüche, die Verhältnisse und Proportionen, Regula de Tri u. multiplex, einfache Zinsrechnung; in IV. w. 3 St. Repetition, Beendigung der bürgerlichen Rechnungsarten; geometrische Anschauungslehre und Anfangsgründe der Planimetrie bis zur Congruenz der Dreiecke; in IIIu. w. 3 St. Arithmethik: entgegengesetzte Größen, die vier Species mit Monomen und Polynomen, das Potenziren und Extrahiren; Geometrie: Congruenz, Parallelität, Parallelogramme; in IIIo. w. 3 St. Aritmeth: Repitition des Pensums der IIIu., Quadriren und Cubiren und Ausziehung der Quadrat- und Kubik-Wurzel, Gleichungen des ersten Grades mit einer Unbekannten; Geomet.: Repetition des Pensums der IIIu. Gleichheit der Dreiecke und Parallelogramme, Proportionen gerader Linien und geradlinigter Figuren bis §. 133 incl.; in II. w. 4 St. Arithm.: Kurze Wiederholung der früheren Pensa, Gleichungen der beiden ersten Grade, arithmeth. und geom. Progressionen, Potenzen, Logarithmen; Geom. Kurze Wiederholung der früheren Pensa, Beendigung der Geometrie, aus der Trigonometrie die Functionen und das rechtwinkelige Dreieck; — in I. w. 4 St. Arithm.: Wiederholung der früheren Pensa, Zinses-Zins- und Renten-Rechnung; Geomet.: Wiederholung der früheren Pensa, schiefwinklige Dreiecke, Stereometrie; nach den Rechnen- und mathematischen Lehrbüchern von Brettner.

Abiturienten-Aufgabe:

giego rozdziału, tudzież o liczebnikach i częściach mowy nieodmiennych, podług Seffera. — Exercit. zadane abiturientom: Sam. lib. l, cap. lll, 1—5.

Historya i Jeografia.

W *VI.* i *V.* tygd. 2 godz. jeografia 5 części ziemi; w *IV.* tygd. 4 godz. najważniéjsze wypadki z dziejów starożytnych; jeografia polityczna Europy; w *IIIn.* tygodn. 3 godz. historya i jeografia Niemiec, historya brandenbursko-pruska; w *IIIw.* tygd. 3 godz. historya starożytna, jeografia Europy środkowéj; w *II.* tygd. 3 godz. historya rzymska; w *I.* powtórzenie historyi i jeografii starożytnéj, historya wieków nowszych, podług książek historycznych Pütza i jeografii Voigta.

Matematyka i Rachunki.

W *VI.* tygd. 3 godz. cztery główne działania z liczbami nieoznaczonemi i oznaczonemi całkowitemi, ułamki; w *V.* tygd. 3 godz. ułamki zwyczajne i dziesiętne, stósunki i proporcye, reguła trzech, pięciu i t. d., reguła procentu; w *IV.* tygdn. 3 g. powtórzenie kursu poprzedzającego, dokończenie rachunków praktycznych; nauka unaoczniania oderwanych pojęć jeometrycznych i początki planimetryi aż do przystawania trójkątów; w *IIIn.* tygdn. 3 godz. arytmetyka: o ilościach względnych, cztery działania z jednowyrazami i wielowyrazami, o potęgowaniu i wyciąganiu pierwiastków; jeometrya: o przystawaniu, równoległości i równoległobokach; w *IIIw.* tygdn. 3 godz. powtórzenie kursu klasy *IIIn.*, o potęgach i wyciąganiu pierwiastków pierwszego i drugiego stopnia, równania pierwszego stopnia z jedną nieznaną; jeometrya: powtórzenie kursu przypadającego na kl. *IIIn.*, o równości trójkątów i równoległoboków, proporcye linii prostych i figur prostolinijnych aż do § 133. włącznie; — w *II.* tygdn. 4 godz. arytmetyka: krótkie powtórzenie kursów poprzednich, równania dwóch pierwszych stopni, arytmetyczne i jeometryczne progressye, potęgi i logarytmy; jeometrya: krótkie powtórzenie kursów poprzednich, dokończenie jeometryi, z trygonometryi rzecz o funkcyach i o prostokątnym trójkącie; — w *I.* tygdn. 4 godz. arytmetyka: powtórzenie kursów poprzednich, rachunki procentu składnego i rentowe; jeometrya: powtórzenie kursów poprzednich, o trójkątach ukośnokątnych, stereometrya, podług arytmetycznych i matematycznych książek Brettnera.

Zadania abiturientów:

Im Dreieck ABC ist der Winkel $A = 50^{0}53' 44{,}7''$, alsdann die von B und A auf die gegenüberliegenden Seiten gefällten Perpendikel $p = 15{,}52^{0}$, $q = 18{,}05953^{0}$ bekannt. Man soll den Flächeninhalt des Dreiecks berechnen. — Die Segmente einer Sehne, von welcher eine andere Sehne halbirt wird, sind die Wurzeln der Gleichung $x - q = \sqrt{x - 9}$, auf Fuß als Maßeinheit bezogen. Wenn nun beide Sehnen sich unter

einem Winkel von 36° 36′ 36,3″ schneiden, so wird gefragt, wie groß der Radius des Kreises sei, zu welchem die Sehnen gehören. — Eine Seitenkante s = 4,4′ einer Pyramide ist gegen die Grundfläche unter einem Winkel α = 60° 6′ 6,6″ geneigt; die Grundfläche desselben ist ein rechtwinkliges Dreieck, dessen Hypotenuse 5,5′ und in welchem ein spitzer Winkel 42° 42′ 42,4″ ist. Man soll den Inhalt der Pyramide berechnen. — Jemand hat sein Vermögen von 12,000 Thlr. zu 5% auf Zinsen angelegt. Da er aber zur Bestreitung seiner Bedürfnisse jährlich 750 Thlr. gebraucht, so muß das Kapital selbst angegriffen werden. Nach welcher Zeit wird das Kapital verzehrt sein?

Naturkunde und Physik.

In IVa. und IVb. w. je 2 St. Zoologie und Botanik nach dem 1. und 2. Kursus von Szafarkiewicz und Schilling; — in IIIu. 1 St. Mineralogie nach Schilling; — in IIIo. 1 St. das Wichtigste aus der Geologie und dem Thierleben; — in II. 1 St. die festen Körper, Hebel, Rolle, Schwerpunkt, freier Fall, Wurf- und Central-Bewegung; — in I. 1 St. Optik, Calorik, nach dem Leitfaden von Brettner.

Im Schönschreiben wurde in 2wöchentl. St. in den beiden unteren, im Zeichnen in 2 wöchentl. in den 3 unteren und in einer gemeinschaftlichen St. für die Schüler der 3 oberen Klassen, im Singen in 2 wöchentlichen Stunden in den beiden unteren und in einer gemeinschaftlichen St. für die Vorgerückteren aller Klassen Unterricht ertheilt; die Turnübungen, von dem Hülfslehrer Roil geleitet, fanden im Sommer an 2 Tagen für I., III. u. IV. und an 2 Tagen für II., V. u. VI. in je 2 Stunden statt; im Winter wurden die beiden oberen Klassen an 2 Tagen der Woche in je 2 Stunden zu Vorturnern ausgebildet.

Historya naturalna i Fizyka.

W *IVa.* i *IVb.* tygdn. po 2 godz. zoologia i botanika, 1. i 2. kurs Szafarkiewicza i Schillinga; — w *IIIn.* tygdn. 1 godz. mineralogia podług Schillinga; — w *IIIw.* tygdn. 1 godz. co najważniejsze z geologii i z życia zwierzęcego; — w *II.* tygdn. 1 godz. o ciałach stałych, o dźwigni, o blokach, o środku ciężkości, o wolnym spadku ciał, o ruchu z rzutu wynikłym i dośrodkowym; — w *I.* tygod. 1 godz. nauka o świetliku i ciepliku, podług Brettnera.

Kaligrafii udzielano po 2 godz. na tydzień w 2 niższych, **Rysunków** po 2 godz. na tydzień w 3 niższych, 1 godzinę wspólną dla uczniów 3 klas wyższych, **Śpiewów** po 2 godz. na tydzień w 2 niższych, a 1 wspólną dla tych uczniów klas wszystkich, którzy już większe uczynili postępy; **Ćwiczenia gimnastyczne**, kierowane przez Nauczyciela pomocniczego Roila, odbywali latem 2 razy na tydzień po 2 godz. uczniowie klas I, III i IV i 2 inne razy na tydzień po tyleż godzin uczniowie klas II, V i VI; zimą zaś sposobili się na przodowników w ćwiczeniach gimnastycznych 2 razy na tydzień po 2 godz. tylko uczniowie dwóch wyższych klas.

B. Verordnungen der vorgesetzten Behörde von allgemeinem Interesse.

Vom 19. Oktober 1860. Mittheilung eines Rescript's des Herrn Ministers vom 10. Oktober, wonach bestimmt wird, daß von jetzt ab in der Sexta und Quinta je 6 und in der Quarta 5 wöchentliche Stunden dem Unterricht in der deutschen Sprache gewidmet werden, daß dagegen in den beiden untersten Klassen der Unterricht in der beschreibenden Naturwissenschaft ausfalle; daß in Quarta die dem lateinischen Unterricht gewidmeten Stunden um eine vermindert, der geschichtlich-geographische Unterricht in 3 wöchentl. Stunden, der Unterricht in der Naturbeschreibung in wöchentl. 2 Stunden ertheilt, endlich der Unterricht in der Geographie in den 3 unteren Klassen nicht mehr in deutscher, sondern in polnischer Sprache ertheilt werde.

B. Rozporządzenia władz wyższych najbardziéj obchodzić mogące.

Pod dniem 19. Października 1860. udzielono reskrypt ministeryalny z dnia 10. Października, na mocy którego odtąd w kl. VI i V tygodniowo po 6, w IV po 5 godzin nauce języka niemieckiego poświęconych być ma; natomiast w dwóch niższych klasach nauka historyi naturalnéj z przedmiotów planem objętych wykreśloną zostaje; w IV liczba 10 godzin dla języka łacińskiego przeznaczona zmniejsza się o 1 godz., historya powszechna i jeografia ma być udzielaną w 3 godz., historya naturalna w 2 godz. na tydzień; wreście jeografia w 3 klasach niższych odtąd nie w języku niemieckim, lecz polskim wykładaną będzie.

Vom 29. Oktober. Mittheilung eines Rescript's des Herrn Ministers Excellenz vom 16. Oktober, wonach der Catechumenen- und Confirmanden-Unterricht der evangelischen Schüler in der Regel an zwei entsprechenden Wochentagen in den Stunden von 11 bis 12 Uhr ertheilt werden soll und wo die Geistlichen in der Zeit vor der Einsegnung den Fleiß ihrer Confirmanden mehr als zuvor in Anspruch nehmen, nöthigenfalls in den letzten 4 Wochen die Anforderungen der Schule an den häuslichen Fleiß der betreffenden Schüler in angemessener Weise zu ermäßigen sind.

Vom 12. November, die Pflege der deutschen Sprache bei den polnischen Schülern und die anzuwendende Methode betreffend.

Vom 22. Januar 1861. Mittheilung einer amtlichen Nachricht über das von dem Professor Dr. Herrig in Berlin geleitete Institut zur Ausbildung von Lehrern für die neueren Sprachen.

Vom 1. März 1861. Der Director hat dafür Sorge zu tragen, daß der 22. März, als Geburtsfest des jetzt regierenden Königs Wilhelm Majestät in der Weise wie bisher der 15. Oktober als Geburtsfest des hochsel. Königs Majestät gefeiert werde und der vaterländischen Jugend der Segen dieser Feier erhalten bleibe.

Vom 18 März. Der Director wird auf die in der Nikolai'schen Buchhandlung in Berlin von dem Dr. Bremiker herausgegebene deutsche, besonders auf den Schulgebrauch berechnete Bearbeitung seiner im Jahre 1854 erschienenen Nova logarithmorum tabula Berolinensis, deren Preis auf 1¼ rl. festgesetzt ist, als auf ein empfehlenswerthes Buch aufmerksam gemacht.

Vom 21. März. Der Director wird zur Berichterstattung aufgefordert, wie und mit welchem Erfolge die durch die Circular-Verfügung vom 7. Jauuar 1856 getroffene Anordnung über den Unterricht in der philosophischen Propädeutik an dem hiesigen Gymnasium zur Ausführung gekommen ist.

Vom 25. März. Mittheilung des Ministerial-Reskript's vom 5. März, wonach bestimmt wird, daß die Studirzeit, welche studirende Inländer auf den österreichischen Universitäten zu Wien, Prag, Gräz und Innsbruck zugebracht haben, denselben auf das vorschriftsmäßige Triennium resp. Quadriennium anzurechnen ist und daß hiervon nur hinsichtlich der Studirenden der Medicin die Universitäten zu Graz und Innsbruck ausgeschlossen sind, an denen eine medicinische Fakultät nicht besteht.

Endlich Mittheilung, daß durch den Zutritt mehrerer Anstalten zum Programmen-Austausch die Anzahl der einzusendenden Programme sich nunmehr auf 240 Exemplare erhöht.

Pod dniem 29. Października udzielono reskrypt ministeryalny z dnia 16. Października, wedle którego uczniom wyznania ewangelickiego, mającym po raz pierwszy do stołu Pańskiego przystąpić, ma być zwykle nauka religii w dwóch najstósowniejszych dniach co tydzień od 11 do 12. godziny udzielana i, gdyby uczniowie ci w tym czasie przez nauczycieli duchownych bardziéj, niż przedtém, do pilności przytrzymywanymi być mieli, mają wtedy, skoroby konieczność tego była, żądania szkoły, co do pracy domowéj tychże uczniów, w 4 ostatnich tygodniach odpowiednio być zmniejszone.

Pod dniem 12. Listopada tyczy się pielęgnowania języka niemieckiego u uczniów polskich, tudzież metody nauczania tegoż.

Pod dniem 22. Stycznia 1861. udzielono urzędowéj wiadomości o instytucie dla wykształcenia nauczycieli języków nowożytnych, którym kieruje Prof. Dr. Herrig.

Pod dniem 1. Marca polecono dyrektorowi, aby dzień 22. Marca, jako Urodziny Najjaśniejszego Pana, obecnie panującego Króla Wilhelma, podobnie uroczyście, jak dotąd dzień 15. Października, dzień Urodzenia św. p. Króla zmarłego był obchodzony i aby uroczystość ta błogi wpływ na młodzież i nadal wywierała.

Pod dniem 18. Marca zwrócono uwagę dyrektora na wyszłe w księgarni u Nicolaiego w Berlinie niemieckie wydanie w roku 1854 ogłoszonego dzieła: Nova logarithmorum tabula Berolinensis p. Dra Bremiker, którego cena na 1¼ tal. oznaczoną została.

Pod dniem 21. Marca zażądano od dyrektora sprawozdania względem wykonania w tutejszem gimnazyum rozporządzenia z dnia 7. Stycznia 1856 tyczącego się wykładu propedeutyki filozoficznéj.

Pod dniem 25. Marca udzielono reskrypt ministeryalny z dnia 5. Marca przepisujący, że czas studyów przepędzony przez krajowców na uniwersytetach austryackich w Wiedniu, Pradze, Gradzisku i Inszpruku jako prawem przepisane triennium resp. quadriennium poczytany być ma i że w tym względzie tylko uniwersytety w Gradzisku i Inszpruku dla uczniów medycyny wyjątek stanowią, z powodu, że w nich fakultet medycyny nie istnieje.

Wreście doniesiono, że wskutek przystąpienia kilku zakładów naukowych do wymiany programmatów, liczba odsyłanych odtąd wynosi 240 exemplarzy.

II.

Chronik des Gymnasiums.

Das Schuljahr begann am 26. September, nachdem vorher, noch in der Ferienzeit, die Anmeldungen und Prüfungen der neu aufzunehmenden Schüler stattgefunden hatten.

Am 15. Oktober wurde das Geburtsfest des hochseligen Königs Majestät in üblicher Weise durch eine kirchliche Feier und einen Schulact begangen; die Festrede hielt der Gymnasiallehrer Marten.

Am 4. Februar fand die Abnahme des von den Lehrern der Anstalt Sr. Majestät dem Könige Wilhelm zu leistenden Diensteides durch den Herrn Regierungs-Vice-Präsidenten Rothe statt. Derselbe wohnte zugleich dem Unterrichte in einigen Lectionen in der Prima bei.

Am 19. Februar hatte der Unterzeichnete die Freude, den im Gymnasialsaale versammelten Lehrern und Schülern mittheilen zu können, daß auf den Antrag der vorgesetzten Hohen Behörde des Herrn Ministers der geistlichen rc. Angelegenheiten Excellenz dem Oberlehrer Tschackert das Prädikat eines „Professors" und dem ordentlichen Lehrer Regentke das Prädikat eines „Ober-Lehrers" in Anerkennung ihres bisherigen verdienstlichen Wirkens verliehen hat.

Am 12. 13. 14. März hielt der Königl. Regierungsrath Herr Dr. Brettner eine Revision der Anstalt ab.

Am 22. März beging die Anstalt das Geburtsfest des jetzt regierenden Königs Majestät in üblicher Weise; die Festrede hielt der Gymnasial-Lehrer Dr. Lawicki.

Von Ostern ab wurde der interimistische Gymnasiallehrer v. Jakowicki in gleicher Eigenschaft an das Marien-Gymnasium in Posen versetzt. Derselbe hat seit Ostern 1858 mit gewissenhaftem Eifer und gutem Erfolge an der hiesigen Anstalt gewirkt und sich dieselbe zu bestem Danke verpflichtet. Zur Ergänzung der uns entzogenen Lehrkraft wurde der zweite Oberlehrer am Marien-Gymnasium in Posen, Spiller, an die hiesige Anstalt versetzt, der aber leider bisher verhindert war seine neue Stellung anzutreten, so daß seine Stunden während des Sommersemesters von den anderen Lehrern vertretungsweise übernommen werden mußten.

Am 22. April wurde unsere Anstalt durch die Anwesenheit Sr. Excellenz des Herrn Ober-Präsidenten v. Bonin beehrt, welcher sich das Lehrer-Collegium vorstellen ließ und die Räumlichkeiten des Gymnasial-Gebäudes in Augenschein nahm.

Kronika gimnazyum.

Rok szkólny rozpoczął się 26. Września. Poprzednio jeszcze podczas wakacyi odbył się popis uczniów nowo przybywających.

15. Października obchodzono ze zwykłą uroczystością Urodziny ś. p. zmarłego króla Jego Mości nabożeństwem w kościele i aktem szkólnym; na uczczenie dnia tego mowę miał Nauczyciel gimnazyalny Marten.

4. Lutego odbierał Pan Vice-Prezes Regencyjny Rothe od nauczycieli zakładu naszego przysięgę wierności Najjaśniejszemu królowi Wilhelmowi. Przy téj sposobności raczył także być przytomnym na kilku lekcyach w kl. I.

19. Lutego miał niżéj podpisany przyjemność uwiadomienia zgromadzonych na sali gimnazyalnéj nauczycieli i uczniów, że na wniosek przełożonéj Wysokiéj Władzy Jego Excellencya Pan Minister Oświecenia udzielić raczył Nauczycielowi wyższemu Tschackert tytuł „Profesora", a etatowemu Nauczycielowi Regentke tytuł „Nauczyciela Wyższego" w dowód uznania ich dotychczasowego działania.

Dnia 12. 13. 14. Marca odbywał Królewski Radzca Regencyjny P. Dr. Brettner rewizyą zakładu naszego.

Dnia 22. Marca obchodził zakład ze zwykłą uroczystością Urodziny Najjaśniejszego Pana; na uczczenie dnia tego mowę miał Nauczyciel gimnazyalny Dr. Ławicki.

Od Wielkiéj Nocy przeniesiono tymczasowego Nauczyciela gimnazyalnego Jakowickiego w tym samym charakterze do gimnazyum św. Maryi Magdaleny w Poznaniu. Od W.Nocy 1858 pracował przy zakładzie tutejszym z sumienną gorliwością i nader skutecznie, przez co sobie instytut do żywéj zobowiązał wdzięczności. Natomiast przeniesiony został do zakładu naszego dotychczasowy drugi Nauczyciel wyższy przy gimnazyum św. Maryi Magdaleny w Poznaniu, Spiller, któremu niestety aż dotąd nie dozwoliły stósunki zająć nowe stanowisko, tak iż jego lekcye wciągu półrocza latowego inni nauczyciele zastępować musieli.

22. Kwietnia zaszczycił zakład nasz obecnością swoją Jego Ekscellencya Pan Naczelny Prezes von Bonin, który sobie przedstawić kazał kollegium nauczycielskie i obejrzał gmach gimnazyalny.

Vor Weihnachten, Ostern und den Hauptferien empfingen die Schüler die heil. Sacramente.

Den Geistlichen, die den hiesigen Religionslehrer bei der Schülerbeichte bereitwillig unterstützt haben, wird im Namen der Anstalt der verbindlichste Dank abgestattet.

Durch den Tod verlor die Anstalt zwei Schüler, den Secundaner Wladimir von Grabowski und den Sextaner Nathan Berliner.

Am 16. und 17. Juli fand unter dem Vorsitz des Herrn Regierungs- und Schul-Raths Dr. Brettner die Prüfung pro maturitate statt. Von den 14 Abiturienten war einer in Folge einer Augenkrankheit leider gehindert, sich der Prüfung zu unterziehen. Die übrigen 13 sind für reif zu den Universitäts-Studien erklärt, drei von ihnen, Borowski, Kozłowski und Lissner von der mündlichen Prüfung dispensirt worden. Von ihnen war:

Anton Borowski aus Kosten 10 Jahr auf dem Gymnasium, 2 Jahr in Prima,
Gustav Bothe aus Swadka in Böhmen 2 ½ J. a. d. G. 2 J. i. I.
Stanislaus v. Bronikowski aus Breslau . . . . 10 " 2 "
Theodosius Brysiewicz aus Sulmierzyce Kr. Adelnau 11 " 2 "
Emil Doepke aus Ostrowo . 10 " 2 "
Oswald Giese aus Dymacz Kr. Krotoschin . . . 3 " 2 "
Stanislaus Golski a. Poklatki Kr. Schroda . . . . 3½ " 2 "
Lorenz Kotecki aus Klatka Kr. Krotoschin . . . 4 " 2 "
Joseph Kozlowski a. Chorzenice b. Radomsk i. Polen 9½ " 2 "
Wladislaus Kuczynski a. Sulmierzyce Kr. Adelnau 1½ " 2 "
Benjamin Lissner aus Ostrowo 7 " 2 "
Roch Marchwiak a. Wilkowja Kr. Pleschen . . . . 8½ " 2 "
Joseph Niemczewski a. Moschin Kr. Schrimm 1 " 2 "

Nach den Angaben derselben werden Kotecki, Kuczynski und Marchwiak Theologie in Posen, Borowski Mathematik in Berlin, Giese, Golski und Niemczewski Medicin in Breslau, Bronikowski, Doepke und Lissner die Rechte und Cameralia in Berlin, Kozlowski die Rechte und Cameralia in Dorpat, Brzysiewicz Agronomie in Eldena studiren, Bothe zum Steuerfache übergehen.

Während der Hauptferien wurden die hiesigen Schüler im Gymnasium unter der Leitung u. Beaufsichtigung eines Lehrers täglich einige St. beschäftigt.

Przed Bożém Narodzeniem, W. Nocą i wielkiemi wakacyami przystępowali uczniowie do Sakramentów świętych.

Duchownym, którzy miejscowego nauczyciela Religii w jego duchownych obowiązkach łaskawie wspierali, składa się niniejszém w imieniu zakładu podziękowanie.

Śmierć zabrała nam dwóch uczniów, ucznia kl. II. Włodzimierza Grabowskiego i ucznia kl. VI. Nathana Berlinera.

16. i 17. Lipca odbył się pod przewodnictwem Pana Radzcy Regencyjnego i Szkólnego Dr. Brettnera popis dojrzałości. Z 14 abituryentów niemógł jeden dla choroby oczu poddać się popisowi. Pozostali 13 zostali uznani za dojrzałych, 3 z nich, Borowskiego, Kozłowskiego i Lissnera uwolniono od egzaminu ustnego.

Z nich był:

Antoni Borowski z Kościana 10 lat w gimnazyum, 2 lata w I.
Gustav Bothe z Swadki w Czechach 2 ½ l. w g. 2 l. w I.
Stanisław Bronikowski z Wrocławia 10 - 2 -
Teodozy Brysiewicz z Sulmierzyc pow. Odolanowskiego 11 - 2 -
Emil Doepke z Ostrowa . . . . . 10 - 2 -
Oswald Giese z Dymacza pow. Krotoszyńskiego . . . . 3 - 2 -
Stanisław Golski z Poklatek pow. Średzkiego . . . . . . 3½ - 2 -
Wawrzyniec Kotecki z Klatki pow. Krotoszyńskiego . . . . 4 - 2 -
Józef Kozlowski z Chorzenic pod Radomskiem w król. Polskiem 9½ - 2 -
Władysław Kuczyński z Sulmierzyc pow. Krotoszyńskiego 1½ - 2 -
Benjamin Lissner z Ostrowa . . . 7 - 2 -
Roch Marchwiak z Wilkowyi pow. Pleszewskiego . . . . . 8½ - 2 -
Józef Niemczewski z Mosiny pow. Średzkiego . . . . . . 1 - 2 -

Z nich zamierzają Kotecki, Kuczyński i Marchwiak słuchać teologii w Poznaniu, Borowski matematyki w Berlinie, Giese, Golski i Niemczewski medycyny w Wrocławiu, Bronikowski, Doepke i Lissner prawa i kameraliów w Berlinie, Kozłowski prawa i kameraliów w Dorpacie, Brysiewicz agronomii w Eldenie, Bothe zamierza przejść do cła.

Podczas wielkich wakacyi zatrudniano uczniów miejscowych po kilka godzin dziennie pod kierunkiem i dozorem jednego nauczyciela.

III.

Statistik des Gymnasiums.

Statystyka Gimnazyum.

A. Frequenz.

Am Schlusse des vorigen Schuljahres besuchten die Anstalt 291 Schüler; dazu traten im Laufe dieses Jahres 93, schieden aus 56, so daß am Schlusse dieses Schuljahres 328 verblieben, und zwar:

A. Liczba uczni.

W końcu zeszłego roku szkólnego uczęszczało do gimnazyum 291 uczniów; przybyło w ciągu tego roku 93, odeszło 56, tak iż w końcu tego roku pozostało 328, i to w kl.

	I.	*II.*	*IIIo.*	*IIIu.*	*IVa.*	*IVb.*	*Va.*	*Vb.*	*VIa.*	*VIb.*	*Summa.*
kathol. katol	28	46	23	28	24	3	37	2	41	3	235
evangel. ewangel	4	6	5	5	—	11	—	10	—	13	54
jüdische, mojżesz	3	2	4	3	—	11	—	3	—	13	39
zusammen, ogółem	35	54	32	36	24	25	37	15	41	29	328

Die Vorbereitungsklasse zählte 25 Schüler. Von diesen blieben 4 zurück, traten 11 hinzu, so daß am Schlusse 15 verblieben und zwar 5 katholische, 8 evangelische, 2 jüdische Schüler.

W klasie przygotowawczéj było 25 uczniów. Z nich pozostało 4, przybyło 11, tak iż w końcu roku pozostało 15 i to 5 katolików, 8 ewangelików, 2 żydów.

B. Lehrapparat.

Von den etatsmäßig ausgeworfenen Summen sind unter Anderem angeschafft worden:

B. Stan środków naukowych.

Z funduszów etatem przeznaczonych zakupiono między innemi:

für die Bibliothek: / dla biblioteki gimnazyalnej:

Bopp's Vergleichende Grammatik III. — Stobaeus ed. Meineke. — Grammatici latini ed. Keil, III, 1. 2. — Fragmenta philosophorum Graecorum ed. Mullach. — Catonis praeter librum de re rustica quae exstant rec. Iordan. — C. Suetoni Tranquilli reliquiae, ed. Reifferscheid. — Lucian, ed. Fritzsche, I. — Madvigii emendationes Livianae. — Livius ed. Hertz. — Aristophanis Pax, ed. Richter. — Herodianus de prosodia, ed. M. Schmidt. — Vergilius, ed. Ribbeck. — Aristophanes, ed. Meineke. — Römisches Münzwesen, von Mommsen. — Hymni Homerici, ed. Baumeister. — Horatius Satiren, von Doederlein. — Meier, Opuscula academica, ed. Eckstein. — Grote und Fischer, Griechische Mythologie, IV. — Welcker Griechische Götterlehre II, 2. — Bernhardy's Griechische Literaturgeschichte. — Öffentliche Reden von Doederlein. — Chrysostomus, ed. Dübner. — Fragmente der griech. Rhythmiker von Westphal. — Scriptores rerum Prussicarum. — Ferner die Fortsetzungen von Thesaurus Graecae linguae, der Encyclopädie von Ersch und Gruber, der Geschichte der europ. Staaten von Heeren und Uckert, dem Centralblatt für die gesammte Unterrichtsverwaltung in Preußen von Stiehl u. a.

für die Schülerbibliothek: / dla biblioteki uczniów:

Siemieński, podania i legendy. — Siemieński, A. Miczkiewicz. — Herby Paprockiego. — Życie Jana Zamojskiego. — Z kroniki Sarmacyi Europejskiéj Alexandra Gwagnina z Werony. — Dzieje panowania Zygmunta III. przez J. U. Niemczewicza, I, II. — Pisma Treści moralnéj X. J. Werszczyńskiego. — Poezye Stanisława Serafina Jagodyńskiego. — Rozprawa o żydach Karaitach p. T. Czackiego. — Historya narodu polskiego p. X. A. Naruszewica III, IV. — Bülau, deutsche Geschichte in Bildern III, 13 — 16. — Kutzen, Gedenktage deutscher Geschichte, 3 Bd. — J. Winkelmann's sämmtl. Werke, herausg. von Eiselen. — Rahden, Wanderungen eines alten Soldaten. — Archenholz, Geschichte des 7jähr. Krieges. — Göthe's sämmtl. Werke. — Lessing's gesammelte Werke. — Geschichtsschreiber der deutschen Vorzeit, Lief. 1 — 38. — Des Knaben Lust und Lehre. — Schmidt's Jugendschriften. — Eckstein, Jugendbibliothek, Lief. 1 — 3. — Hertzberg, Feldzug der 10,000 Griechen. — Erzählungen von Hoffmann, u. a.

für das physikalische Kabinet:

Funken-Inductor nach Ruhmkorff. — Metallkugel, die im kalten Wasser schwimmt, im warmen untersinkt. — Thoncylinder.

dla gabinetu fizykalnego:

Przewodnik iskier elektrycznych podług Ruhmkorffa. — Kulę metalową w zimnéj wodzie pływającą, w gorącéj tonącą. — Cylinder gliniany.

für das naturhistorische Kabinet:

Sammlungen mikroskopischer Objecte.

dla gabinetu historyi naturalnéj:

Zbiór przedmiotów mikroskopijnych.

An Geschenken hat die Anstalt erhalten:

W podarunku odebrał zakład:

von der Hohen Behörde: / od wysokiej Władzy:

Zeitschrift für allgemeine Erdkunde von Dr. K. Neumann. N. F. Bd. VIII. IX. — Grammatik der Romanischen Sprachen von Fr. Diez, Th. III. — Hesychius ed. M. Schmidt, III, 1 — 4. — Germaniens Völkerstimmen, von Firmenich, 24. Lief.

von dem K. Districts-Commissarius Herrn Heimburger aus Podkoce: / od Król. Kommisarza Obwod. P. Heimburgera w Podkocach:

D. Johann Georg Krünitz, ökonomisch-technologische Encyclopädie, 146 Bde.

von dem Herrn Verfasser: / od pana autora:

Thucydidesa Historya wojny Pelop. przekładał Antoni Bronikowski. — Dzieła Platona, przekładał z z Greckiego Antoni Bronikowski. T. I.

von Herrn L. Jagielski in Posen: / od Pana L. Jagielskiego w Poznaniu:

Zabytek dawnej mowy Polskiej. w Pozn. 1857.

von der wissenschaftlichen Gesellschaft zu Posen: / od Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu:

Roczniki towarzystwa Przyjaciół nauk Poznańskiego, tom. I. — Przyczynki do dziejów Polskich z Archiwum miasta Wrocławia zebrał August Mosbach.

für das Naturalienkabinet:

vom Quartaner Lasker eine Muschel (Harpa articularis), von dem Quartaner Bartsch eine Schlange (Coluber natrix), von dem Quartaner Cohn eine Meernadel (Syngnathus acus).

dla gabinetu historyi naturalnéj:

od ucznia kl. IV. Laskera Wręgę stawową (Harpa articularis), od ucznia kl. IV .Bartscha węża (coluber natrix), od ucznia kl. IV. Cohna igliczniç (Syngnathus acus).

Für alle diese Geschenke wird im Namen der Anstalt der herzlichste Dank ausgesprochen.

Za dary te składa zakład nasz uprzejme podziękowanie.

Lectionstabelle.
Wykaz nauk ogólny.

Unterrichts-Gegenstände. **Przedmioty naukowe.**	I.	II.	IIIo.	IIIu.	IVa.	IVb.	Va.	Vb.	VIa.	VIb.
Religion *Religia*	2	2	2	2	2	2	3	2	3	2
Deutsch *Język niemiecki*	3	2	3	3	5	2	6	2	6	2
Polnisch " *polski*	2	2	2	2	2	5	2	6	2	6
Latein " *łaciński*	8	10	10	10	9	9	10	10	10	10
Griechisch " *grecki*	6	6	6	6						
Französisch " *francuski*	2	2	2	2	4	4				
Hebräisch " *hebrajski*	2	2								
Geschichte und Geographie *Historya i Jeografia*	3	3	3	3	3	3	2	2	2	2
Mathematik u. Rechnen *Matematyka i Rachunki*	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3
Physik *Fizyka*	2	1								
Naturkunde *Historya naturalna*			1	1	2	2				
Zeichnen *Rysunki*	(1	1	1	1)	2		2		2	
Schreiben *Kaligrafia*							2		2	
Gesang *Śpiewy*	(1	1	1	1	1	1)	2		2	
	34	34	32	32	32	32	32	31	32	31

Lehrertabelle. Wykaz nauczycieli ogólny.

Lehrer.	I.	II.	III o.	III u.	IV a.	IV b.	V a.	V b.	VI a.	VI b.
Dr. Enger, Director, Ordin. in I.	8 Latein. 2 Griech. Dichter.									
Dr. Piegsa, Professor.	4 Mathematik. 2 Physik.	4 Mathematik. 1 Physik.	3 Mathematik.	3 Mathematik.						
Tschackert, Professor. Ordn. in Vb.	3 Deutsch. 3 Geschichte.							10 Latein. 2 Deutsch.		
Stephan, Oberlehrer, Ord. in II.	2 Französisch.	7 Latein. 2 Griechisch. 2 Französisch. 2 Deutsch.	2 Ovid.							
Dr. v. Bronikowski, O.-L. Ordin. in III o.	4 Griechisch.		8 Latein. 2 Polnisch.			5 Polnisch.				
X. Rożański, Religionslehr.	2 Religion. 2 Hebräisch.	2 Religion. 2 Hebräisch.	2 Religion.	2 Religion.	2 Religion.		3 Religion.		3 Religion.	
Polster, O.-L., Ord. in IVb.				3 Deutsch.		9 Latein. 2 Deutsch.	6 Deutsch.			
Regentke, Oberlehrer, Ordn. in III u.		3 Latein. Dichter. 4 Griechisch.	3 Deutsch.	10 Latein.						
Cywiński, Gymn.-Lehrer, Ord. in VIb.	2 Polnisch.	2 Polnisch. 3 Geschichte.								10 Latein. 2 Deutsch.
Dr. Zwolski, Gymn.-Lehrer, Ord. in Va.				6 Griechisch. 2 Polnisch			10 Latein. 2 Polnisch.			
Kotliński, Gymn.-Lehrer.			2 Französisch 1 Naturkunde.	2 Französisch. 1 Naturkunde.	4 Französisch. 2 Naturkunde.	4 Französisch. 2 Naturkunde			2 Geographie.	
Marten, Gymn.-Lehrer.					3 Mathematik.	3 Mathematik	3 Rechnen.	3 Rechnen.	3 Rechnen.	3 Rechnen. 2 Geographie.
Dr. Ławicki, Gymn.-L. Ord. in IVa.			6 Griechisch.		9 Latein. 5 Deutsch.					
Roil, Hülfslehrer.	1 Zeichnen. 1 Singen.				2 Zeichnen.		2 Geographie. 2 Schreiben. 2 Zeichnen. 2 Singen.	2 Geographie.	2 Schreiben. 2 Zeichnen. 2 Singen.	
Dr. v. Wawrowski, Hülfsl. Ord. in VIa.					3 Geschichte u. Geograph.			6 Polnisch.	10 Latein. 2 Polnisch.	
v. Jakowicki, Hülfslehrer.*)			3 Geschichte	3 Geschichte.	2 Polnisch.	3 Geschichte u. Geographie.			6 Deutsch.	6 Polnisch.
Predig. Schubert, evangel. Religionslehr.	2 Religion.		2 Religion.			2 Religion.		2 Religion.		2 Religion.

*) bis Ostern. S. Chronik S. 29.

Ordnung der Prüfung. / Porządek popisu.

Dienstag, den 13. August. / Wtorek, dnia 13. Sierpnia.

Zeit. Czas.	Gegenstand.	Przedmiot.	Lehrer. Nauczyciel.	Klasse. Klasa.
9 — $9\frac{1}{2}$	Religionslehre	Religia	*X. Rożański*	*I. II.*
$9\frac{1}{2}$ — 10	Griechisch	Język grecki	*Dr. Bronikowski*	*I.*
10 — $10\frac{1}{2}$	Mathematik	Matematyka	*Dr. Piegsa*	*II.*
$10\frac{1}{2}$ — $10\frac{3}{4}$	Griechisch	Język grecki	*Dr. Ławicki*	*IIIo.*
$10\frac{3}{4}$ — 11	Latein	Język łaciński	*Regentke*	*IIIu.*
11 — $11\frac{1}{4}$	Mathematik	Matematyka	*Marten*	*IVa.*
$11\frac{1}{4}$ — $11\frac{1}{2}$	Latein	Język łaciński	*Polster*	*IVb.*
$11\frac{1}{2}$ — 12	Vorträge der Quartaner und Tertianer.	Deklamacye uczniów kl. *IV.* i *III.*		
Nachmittags.		**Po południu.**		
2 — $2\frac{1}{4}$	Latein	Język łaciński	*Dr. Zwolski*	*Va.*
$2\frac{1}{4}$ — $2\frac{1}{2}$	Latein	Język łaciński	*Tschackert*	*Vb.*
$2\frac{1}{2}$ — 3	Geographie	Jeografia	*Roil*	*V a. b.*
3 — $3\frac{1}{4}$	Latein	Język łaciński	*Dr. Wawrowski*	*VIa.*
$3\frac{1}{4}$ — $3\frac{1}{2}$	Latein	Język łaciński	*Cywiński*	*VIb.*
$3\frac{1}{2}$ — 4	Vorträge der Sextaner und Quintaner.	Deklamacye uczniów kl. *VI* i *V.*		

Mittwoch, den 14. August:

Schlussfeierlichkeit

um 9 Uhr Vormittags.

1. Gesang.
2. Vorträge von Schülern.
3. Gesang.
4. Vorträge eigener Arbeiten:

des Abiturienten **Oswald Giese:**

Über den Einfluß des klassischen Alterthums auf die moderne Bildung.

des Abiturienten **Joseph Niemczewski:**

Progrès de sciences chez les Polonais pendant le siecle de Sigismund-Auguste.

des Abiturienten **Stanislaus v. Bronikowski:**

Co jest najprzedniejszém i najmilszém dla człowieka zajęciem?

welcher im Namen der Abiturienten von der Anstalt Abschied nimmt.

Hierauf nimmt der Primaner **Franz Haunszyld** von den Abiturienten Abschied.

5. Gesang.
6. Entlassung der Abiturienten und Verlesung der Versetzungen durch den Director.

Das neue Schuljahr beginnt am 19. September. Am 18. September Vormittags finden die Anmeldungen, Nachmittags die Prüfungen der neu aufzunehmenden Schüler statt. Dieselben haben ein Geburts- und Impf-Attest, sowie ein Zeugniß über den zuletzt genossenen Unterricht beizubringen.

W Środę, dnia 14. Sierpnia:

ZAKOŃCZENIE

o godzinie 9. z rana.

1. Śpiew.
2. Deklamacye uczniów.
3. Śpiew.
4. Mowy:

Abiturienta *Oswalda Giese:*

Abiturienta *Józefa Niemczewskiego:*

Abiturienta *Stanisława Bronikowskiego:*

który w imieniu odchodzących pożegna instytut.

Następnie uczeń kl. I. *Franciszek Haunszyld* pożegna abiturientów.

5. Śpiew.
6. Pożegnanie abiturientów i przeczytanie promocyi przez Dyrektora.

Dnia 19. Września rozpocznie się nowy rok szkólny. Dnia 18. Września przed południem zgłosić się winni nowi uczniowie, po południu odbędzie się z niemi popis. W tym celu powinni złożyć metrykę, świadectwo szczepionéj ospy, tudzież świadectwo wykazujące ich postępy w naukach.

Dr. Robert Enger,

Director.

